

ISSN : 2465-5465 (Print)

ISSN : 2730-4213 (Online)

วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง
Buddhism in Mekong Region

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม – ธันวาคม 2562 Vol.2 No.2 July - December 2019

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มน้ำโขง Buddhism in Mekong Region

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2562 Vol.2 No.2 July-December 2019

ISSN : 2465-5465 (Print), ISSN : 2730-4216 (Online)

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ที่ปรึกษา

พระธรรมดิลก	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 9 (ธ)
พระเทพพุทธิมุนี	เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ)
พระราชปฎิภาณโกศล, ผศ.ดร	อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูธรรมมาภิสมัย, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ
พระมหาวิศกดิ์ ชาตสุโก	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตอีสาน
พระมหาศุภชัย สุภกิจใจ, ผศ.ดร	ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์อีสาน
นายเอกชาตรี สุขแสน	ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ

พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระครูปลัด สุรวุฒิ จนฺทธมฺโม, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาวิรุธ วิโรจโน, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาชัชวาลย์ ฐิตคุโณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ขวัญใจ แก้วแสง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
นายก้องพิพัฒน์ กองคำ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

ผศ.ดร.ไพศาล สุวรรณน้อย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผศ.ดร.วราพร เอราวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รศ.ดร.ประวิต เอราวรรณ

รองเลขาธิการ ก.ค.ศ. สำนักงาน
คณะกรรมการข้าราชการครูและ
บุคลากรทางการศึกษา

พระครูธรรมมาภิสมัย, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระมหาศุภชัย สุภกิจใจ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระมหาสมบัติ คุณสโก, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ศ.ดร.ประยงค์ แสนบูรณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.วิโรจน์ สารรัตน์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.สิทธิพร เกษจ้อย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.บัญชา เกียรติจรุงพันธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.วิบูล ทาชา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.อาทิตย์ ผ่านพูล

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.อภิชาติ เหมือนโยธอง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ศักดิ์พงษ์ โสภางกร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายคอมพิวเตอร์และการพิมพ์

นางสาวอรรวรรณ แก้วมาตย์

นางสาวพิกุลทอง อ่อนระสูง

สมาชิกสัมพันธ์

นายสุรศักดิ์ อุดเมืองเพี้ย

นายจ่านงค์ นามมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่บทความวิชาการ และบทความวิจัยทางพระพุทธศาสนา ปรัชญา
สังคมศาสตร์ การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม

2. เพื่อเผยแพร่บทความวิชาการ และงานวิจัยพระนักเผยแผ่เขตลุ่มแม่น้ำโขงเป็นเวที
แลกเปลี่ยนเรียนรู้พระพุทธศาสนา

3. เพื่อเป็นเวทีเสนอผลงานบทความวิชาการและบทความวิจัยของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยและบุคคลที่จะให้บริการวิชาการเกี่ยวกับการเสนอทางออกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ปัญหาสังคม โดยอาศัยหลักพุทธธรรม

บรรณาธิการแถลง

วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขงปีนี้ เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ซึ่งมีนักวิจัยและผู้สนใจในการเขียนบทความได้นำบทความเกี่ยวกับการศึกษาศาสนา วัฒนธรรม มาตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่งานวิชาการให้นักการศึกษาได้มาศึกษาเรียนรู้ เพื่อนำไปต่อยอดของการพัฒนาและการค้นคว้าในด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมศาสตร์ การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม

บทความวิชาการที่ได้ตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างดี อีกทั้งหนังสือฉบับนี้ยังได้ทำมอบให้กับผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพพระนักเผยแผ่เขตลุ่มน้ำโขง ไทย ลาว กัมพูชา พม่า เวียดนาม จีน อินโดนีเซีย และศรีลังกา

จึงขอความอนุเคราะห์ท่านผู้ที่ส่งบทความมาตีพิมพ์และเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ศึกษางานวิชาการในครั้งนี้ด้วย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านที่สนใจและได้เขียนบทความวิจัยหรือบทความจะได้ร่วมสร้างพลังแห่งการศึกษาให้กับผู้ที่สนใจอย่างแท้จริง

จึงขออนุโมนาบุญมาในโอกาสนี้

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทบาทของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21	
พระครูสุธีจริยวัฒน์.....	1
คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลคูนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น	
ศิริประภา วงศ์ประพันธ์ และคณะ.....	10
รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์	
อัครเดช นิละโยธิน.....	20
คุณลักษณะพิเศษของผู้เผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนา	
พระมหาวิรุธ วิโรจน์, พระครูปลัดสุรวุฒิ จันทมโม,ดร.....	33
Ven. Maha Ghosananda's Contributions to Social Well-Being in Cambodia	
Ven. Pov Sarun.....	43
คำแนะนำสำหรับผู้ประสงค์ส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง.....	55
รูปแบบการจัดพิมพ์บทความ.....	58

บทบาทของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 The Roles of Buddhist Monks in the 21st Century

พระครูสุธีจริยวัฒน์¹
Phrakru Sutheejariyawat¹

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
¹Mahamakut Buddhist University Isan Campus
Corresponding Author, Email: sakorn2514@gmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไปคือพระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เผยแผ่คำสอน และเป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่พุทธศาสนิกชน สร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา ในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน พระสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปแต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิม บทบาทที่พัฒนาไปของพระสงฆ์ที่จำเป็น ได้แก่ บทบาทการเผยแผ่ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ บทบาทนักบริหารศรัทธา บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ บทบาทนักพัฒนาสังคม และบทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งจะช่วยรักษาและเสริมสร้างพระพุทธศาสนาที่จะคงอยู่ตลอดไป

คำสำคัญ : บทบาท, พระสงฆ์, ศตวรรษที่ 21

Abstract

The key success factors of promoting the sustainable prosperity of Buddhism. The priest is responsible for promoting the preservation of Buddhist teachings and propagation of a role model. The Buddhists Strengthen and stabilize the Buddhism in the 21st century has changed in many ways. Priests need to be adjusted to suit the situation has changed, but still preserves the original target. The role of the clergy needed to improve. The essential applied roles of Buddhist executive monks include

a role in Buddhist missionaries, a symbolic role in Buddhism, a magician role, a faith management role, a spiritual leader role, a social developer role and a misery eradicator role. Hopefully, the achievement in taking such roles will help preserve and enhance Buddhism to last forever.

Keywords: Roles, Buddhist Monks. 21st Century

บทนำ

ประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาประเพณีปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต จนกลายเป็นรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชนชาติไทย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีวัดกระจายอยู่ทั่วไปในทุกหมู่บ้าน ทุกชุมชนของสังคมไทย วัดจัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ทั้งมีบทบาทต่อสังคมในฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญตามประเพณี จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นที่พบปะสร้างสรรค์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ ดูได้จากประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ประมุขของชาติไทย ทรงเป็นพุทธมามกะทุกพระองค์ พิธีกรรมทางศาสนายังคงมีอยู่ในสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนตาย ศิลปะ ภูมิมาติกรรมก่อสร้างต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก บทบาทหรือการปฏิบัติของพระสงฆ์ เห็นได้จาก การรักษาศีล การบิณฑบาต การนุ่งห่ม ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเฉพาะสังคมไทย พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทยมานาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ การดำรงชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยชาวไทยส่วนใหญ่ร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา และได้นำมาเป็นแนวทางแห่งการใช้ชีวิต การทำมาหากิน จนเกิดเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์มรดกของชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้

พระสงฆ์ยังมีบทบาทอย่างมากในเรื่องวิถีชีวิต การนำทางในการดำรงชีวิต ไม่ทางตรงหรือทางอ้อม ในพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย เป็น ผู้ให้คำปรึกษาในปัญหาที่มองไม่เห็นทางออก ตั้งแต่ระดับชนชั้นนำจนถึงชนระดับล่าง แต่หน้าที่ที่สำคัญที่สุดและถือว่ามีคุณูปการมากที่สุดคือ การสอนให้คนรู้ภาษา ซึ่งสามารถยืดโยงไปถึงหลักความดีงามที่ทำให้ คนไทยเรียนรู้ตัวเองและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมของตน หากมองแยกส่วนออกจากเรื่องสังคมแล้ว การศึกษาเป็นผลงานที่ประจักษ์ชัดที่สุดในการสอนหนังสือของพระกับเด็ก เห็นได้ว่าวัดกับโรงเรียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาก่อน แม้พระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้กำหนดลำดับชั้นไว้ มีนับจากพระอรหันต์ลงมา แต่เพื่อทำความเข้าใจให้ง่ายขึ้น พระสงฆ์ไทยอาจจำแนกจากเป้าหมายในการบวชเป็นพระสงฆ์ได้ 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ตั้งใจแน่วแน่ในการบวช เพื่อแสวงหาสัจจะธรรม กับกลุ่มที่บวชตามจารีตประเพณี พระสงฆ์ในกลุ่มแรกมีส่วนมากในการขับเคลื่อนให้เกิดพลังศรัทธา ซึ่งเป็นอำนาจที่มีพลังมากในการกำหนดทิศทางของสังคม ในกิจการของคณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทพระสงฆ์อย่างมาก เพราะถือได้ว่าพระสงฆ์นั้น มีความสำคัญต่อการสร้างระเบียบแบบแผน และการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นตัวแทน หรือ เป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเพื่อการเผยแผ่ และ ถ่ายทอดพระธรรมคาสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้น้อมนำพระธรรมคาสอน ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและในสังคม

บทบาทพระสงฆ์นั้นสำคัญมาก ซึ่งเป็นปัจจัยและมีอิทธิพลต่อความคิดตลอดจนในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ ด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป ปัจจัยที่เชิดชูฐานะ ของ พระสงฆ์ ใน สังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา ปัจจุบันนี้บทบาทพระสงฆ์เริ่มลดน้อยไป เพราะความเจริญด้านเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และ วัฒนธรรมแบบตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเป็นอยู่หรือ การดำรงชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามความเจริญของสังคมไร้พรมแดนตลอดจนความเจริญด้านไอที การติดต่อสื่อสารในโลกโซเชียลมีเดีย (Social Media) จากสังคมชนบทไปสู่สังคมออนไลน์ (Social Network) ถึงกระนั้นพระสงฆ์ก็ยังคงมีบทบาทและหน้าที่เช่นเดิม จะมากบ้างหรือน้อยประการใด ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 รวมถึงการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคม พระสงฆ์ยังคงมี บทบาทหน้าที่ ในการปฏิบัติตนอยู่หลายอย่างเหมือนเดิมเพราะความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จึงสรุปได้ว่า ศาสนาพุทธคือคำสอนที่เป็นสัจธรรม อันเป็นความจริงที่มี อยู่คู่โลกมาตลอดกาลและคงอยู่กับคนไทยในวงจรชีวิตของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่เกิดจนตายก็ต้องเข้าวัด ฉะนั้นบทบาทพระสงฆ์จึงมีความสำคัญอย่างมากจะต้องเกี่ยวข้องการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม

บทบาทของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21

พระสงฆ์ไทยเป็นผู้นำทางจิตใจเนื่องวัดเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้เป็น ศูนย์รวมแห่งความเคารพศรัทธาและร่วมมือ ตลอดจนวัดก็กลายเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยว ทำให้ชุมชนมีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเป็นสังคมหนึ่งๆได้ ความสำคัญของวัดและ

พระสงฆ์ จึงได้รับความเคารพนับถือ พระสงฆ์นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง ทั่วทุกส่วนทุกชั้นของสังคมนับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน แต่ก็มีบางอย่างของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบันนั้นก็คือพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงลักษณะไปตามวัฒนธรรมบริโคมมากขึ้น คือพระพุทธศาสนากลายเป็นเครื่องมือส่งเสริมโลกทัศน์และพฤติกรรมแบบบริโคนิยม พระสงฆ์และวัดส่วนใหญ่จำกัดบทบาทตัวเองเหลือเพียงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในขณะที่พระสงฆ์อีกส่วนต่างพากันหมกมุ่นในการแสวงหาเงินทองและลาภยศจากผู้ที่หลงเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ดังนั้นโดยภาพรวม ความศรัทธาและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาของคนไทยลดลง ดังนั้นตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ดังนี้ ในอดีตบทบาทของพระสงฆ์ถูกคาดหวังจากสังคมให้เป็นผู้นำทางศาสนา แต่เนื่องจากบริบทของสังคมเปลี่ยนไปจึงทำให้ต้องแยกตนเองออกจากสังคมซึ่งกำลังรุกร้าด้วยกิเลส ดังนั้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาพระสงฆ์หลายรูปแสดงตัวออกมาทำงานการพัฒนาสังคมต่างๆชัดเจนมากขึ้น พระสงฆ์มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปแต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิม บทบาทที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์ของพระสงฆ์ที่จำเป็น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยืนยงสืบไปบทบาทของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันหรือในศตวรรษที่ 21 ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทย จะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัว เพื่อการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แต่ไม่ละเลยการประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักการเดิมของหลักคำสอนแต่ให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการแสดงบทบาทให้เหมาะสม และเป็นแนวทางให้ชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตาม จาริต วัฒนธรรม ประเพณีที่ สรุบบทบาทพระสงฆ์ตามสถานการณ์ปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

1. บทบาทด้านการเผยแผ่

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่ แท้จริงแล้วบทบาทด้านนี้ พระสงฆ์ทุกรูปได้รับมอบหมายจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง เพราะหน้าที่ของพุทธสาวก คือมีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้นแล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย นี่จึงได้ชื่อว่าพระสงฆ์สาวก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ฉะนั้นจักเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบ ประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือ หน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

1) การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนา อบรมสั่ง สอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบ เทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกวีลีลา 2 รูปขึ้นไป

2) การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์บันทึกเสียง หรือแถบ บันทึกเสียง ไปเผยแพร่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแพร่ หรือลงใน หนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

3) การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือสถานศึกษาเป็นประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน

2. บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ คือหมู่สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถือนิวัตร ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ พระสงฆ์เป็นตัวแทนพุทธศาสนาที่คนทั่วไปเข้าใจ ทำหน้าที่เพื่อชุมชน มีจิตวิญญานเพื่อชุมชน ต้องมีความรู้สึกที่เป็นชุมชน เพราะจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร ในอดีต วัดหรือพระสงฆ์กลายเป็นศูนย์รวมของชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของสถานศึกษา เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เป็นที่นัดหมาย บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน และสืบต่อพระพุทธศาสนาโดยตรง มีคุณธรรม และหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย แต่กล่าวตามหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ได้แก่ ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง ชี้แจงอธิบาย ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจ บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ สุข ความเจริญในชีวิต เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาพุทธ

3. บทบาทนักบริหารศรัทธา

ความศรัทธา คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความศรัทธาพระพุทธศาสนา แบ่งศรัทธาออกเป็น 4 อย่าง ดังนี้

1) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วเป็นเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป

2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วจะต้องมีผลติดตามมา

3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน คือ เชื่อว่าแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบผลของกรรมนั้น

4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ คือทรงเป็นผู้ตรัสรู้สัจธรรมด้วยพระองค์เองโดยชอบ

พระพุทธทาสภิกขุ อินทปญโญ (2495) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาในความหมายโดยทั่วไปไว้ว่า เป็นความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลสำคัญ ในการสร้างศรัทธาของพระสังฆาธิการในปัจจุบันแต่ละรูปจะแตกต่างกันตามบริบทของการเผยแผ่โดยการให้การอบรมการสอนการแสดงธรรมและการเขียนตำราและการปฏิบัติธรรมผ่านสื่อต่างๆ เช่นวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์หรือการปาฐกถา และการทำงานเชิงรุกออกไปให้ธรรมะแก่เด็กและเยาวชนผ่านโครงการต่างๆ เป็นต้น

4. บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ

พระสงฆ์จะกลายเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องสูงสุด และผู้นำเชิงจิตวิญญาณ อาจเนื่องจากในปัจจุบันหรือในศตวรรษที่ 21 จะต้องให้ความสำคัญของวิสัยทัศน์ เป้าหมายที่ชัดเจนในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา การเผยแพร่ความสมดุลในด้านความต้องการของชุมชน และยังมีภาวะผู้นำชุมชนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ตลอดจนในการทำงานที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน ผู้นำเชิงจิตวิญญาณยังส่งเสริมวัฒนธรรมในองค์การ สภาพแวดล้อมของการทำงานที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ จิตวิญญาณ ว่าเป็นความรู้สึกที่เชื่อมโยงหรือผูกพัน ความเข้าใจความพึงพอใจและการให้ความเคารพ ไม่ใช่เพียงแค่ศาสนาแต่รวมถึงผู้คนรอบข้างและตนเอง แนวคิดเรื่องมิติทางจิตวิญญาณ จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการบริหารงานที่เน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง เพื่อเป็นสิ่งส่งเสริมให้เกิดแปลงในแนวทางที่เหมาะสม พระสงฆ์เป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณ จะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัทโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือหยิบยกประวัติในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาบรรยายแสดงให้เห็นชัดถึงหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่เด็กและเยาวชนรวมถึงประชาชนทั่วไปได้นำไปใช้เป็นต้น บทบาท

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักของไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ในคุณค่าที่แท้จริงอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน

5. บทบาทนักพัฒนาสังคม

พระสงฆ์เป็นบุคลากรสำคัญมากที่สุดในบรรดาทรัพยากรมนุษย์ของพระศาสนา การจะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำได้อย่างสมบูรณ์ จะต้องพัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์พร้อมกัน ๓ มิติ คือ มิติทางคุณธรรม มิติทางปัญญา และมิติการเป็นผู้นำ สถาบันการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ผู้นำ พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยก่อนบวชและระหว่าง บวชเป็นผลผลิตของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในสังคมมาแล้ว ดังนั้น จึงสมควรประยุกต์เอาความรู้ทางวิชาการที่ได้รับมาเป็นแนวปฏิบัติตน และเป็นแนวทางในการชี้นำสั่งสอนแก่ประชาชน เพื่อ ความมีศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อพระพุทธศาสนา และเพื่อบรรลุถึงความ เป็นอริยบุคคลตามอุดมการณ์ ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงต่อไป

บทบาทพระสงฆ์ต้องเป็นนักพัฒนาสังคม มีบทบาทนักพัฒนาสังคม เพื่อให้คนในสังคมมี ปัญญาอย่างแท้จริง มีศีล มีวินัยในตัวเอง และให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจ หนักแน่นในการทำมาหากินดีด้วย มีวิริยะ ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจ มีสัมมาสมาธิ สามารถสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและ พุทธศาสนิกชน รู้จักกระตุ้นให้บุคคลผู้ตามมีความกระตือรือร้น ความขยันและพยายาม ปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด ให้มีความรับผิดชอบโดยยอมเสียสละประโยชน์ส่วน ให้เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และเรียนรู้ตลอดชีวิต

6. บทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์

ในโลกปัจจุบันในการทำงานหรืออาชีพ หรือการดำรงชีวิตให้มีความสุขบน พื้นฐานของความถูกต้องอันดีงาม ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทุจริต นั้นมี อุปสรรคมากมาย ตลอดจนการแข่งขันเพื่อให้ประสบความสำเร็จ เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนเอง ต้องการ จนลงลืมหลักคำสอนหลักปฏิบัติตน สัมศีลธรรม ผิดศีล ทุกๆ คนยอมเสาะแสวงหาความสุข ในขณะที่เดียวกันทุกชีวิตย่อมมีความสุขเป็นเครื่องประกอบอันเป็นไป ตามกฎธรรมชาติ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความทุกข์ที่เกิดขึ้น แม้จะอาจทำให้เราบอบช้ำ แต่ความทุกข์เป็นสิ่งที่มาเร็วและไปเร็ว อยู่กับเราไม่ได้นาน หากแต่เราเองต่างหากที่มี

แต่คิดถึงความทุกข์ (อดีต) ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่ต่างอะไรกับคนที่ถูกมีดบาดมาแล้วหนึ่งครั้ง แทนที่จะวางมีดนั้นลง เรากลับเอามีดตำเดิมมาบาดตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่ต่างอะไรกับคนช่างฝัน ที่ผูกพันความคิดและชีวิตไปกับโลกแห่งอนาคต ความฝันเป็นสิ่งที่ดี ถ้ามาแบบพอดี เพราะเป็นเครื่องสร้างแรงบันดาลใจ เป็นสิ่งผลักดันให้ประสบความสำเร็จ หากแต่ถ้ามีมากเกินไป จนหลงลืมปัจจุบัน ความช่างฝันก็จะกลายเป็นโทษ กลายเป็นความทุกข์ เพราะเราจะปล่อยปละละเลยกับปัจจุบัน หลงลืมอดีต บ้านที่คนสร้างให้ ความสำคัญกับโครงหลังคามากกว่ารากฐาน จะมีความมั่นคงได้อย่างไร

พระสงฆ์จะเป็นที่พึ่งให้กับผู้ที่มีทุกข์ ดังนั้นบทบาทพระสงฆ์จะแบบอย่างที่ดี และต้องผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ โดยการปลูกฝังศรัทธาผ่านการประพฤติปฏิบัติการเผยแผ่ หลักธรรมคำสอนและหลักการประพฤติปฏิบัติโดยยึดถือพระธรรมวินัยในการประพฤติปฏิบัติตน พระสงฆ์มีฐานะบทบาทของผู้นะทางจิตวิญญาณจะเป็นส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนและเป็นกำลังใจให้กับประชาชน หรือเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน จะต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรมที่งดงาม มีการปลูกฝังศรัทธาผ่านการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่

สรุป

บทบาทพระสงฆ์เป็นบทบาทในด้านให้ความรู้พัฒนาจิตใจให้แก่ชุมชน บทบาทในการส่งเสริมการศึกษา บทบาทในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นบทบาทการเผยแผ่ธรรม บทบาท ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน บทบาทที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการแต่เป็นผู้นำทางแนวคิดปฏิบัติตามหลักการศาสนาพุทธ เป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชน บทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบัน มิใช่เป็นมีบทบาทและหน้าที่แต่เพียงด้านพิธีกรรม อย่างที่บุคคลทั่วไปเข้าใจ หรือพระสงฆ์มิใช่เป็นแค่เพียงผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยัง เป็นผู้นำตามธรรมชาติสามารถปฏิบัติได้หลายบทบาทหลายหน้าที่รวมทั้งเป็นผู้นำและผู้บริหารทางพระพุทธศาสนาและศาสนาศึกษาอีกหลายบทบาท ได้แก่ ในการพัฒนาจิตใจ การส่งเสริม การศึกษา ในการเป็นที่ปรึกษา การเป็นครูบทบาทผู้นำ ผู้ฝึกอบรม และสงเคราะห์ชุมชน หน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วปฏิบัติตาม พร้อมทั้งนำหลักคำสอนมาเผยแผ่แก่ประชาชนมีความสำคัญต่อ บทบาทดังกล่าวเพื่อการเปลี่ยนแปลงและรองรับโดยสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 นั้นมี 6 บทบาทดังนี้คือ

- 1). บทบาทเผยแผ่
- 2). บทบาทผู้ในเชิงสัญลักษณ์

- 3). บทบาทนักบริหารศรัทธา
- 4). บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ
- 5). บทบาทนักพัฒนาสังคม
- 6). บทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2559). **บทบาทพระสงฆ์ไทยในสังคมยุคโลกาภิวัตน์**. ค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2560 จาก <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/peace/article/download/120/128>
- พระใบฎีกาณัฐพร ฐานวุฑโฒ. (2554). **บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม**. ค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2560 จาก http://www.mcu.ac.th/userfiles/file/mcuthesis_2556library/152-2555.pdf
- พระใบฎีกาศราวุฒิมหาลาโก. (2558). **บทบาทและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในศตวรรษที่ 21**. ค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2560 จาก http://journal.nmc.ac.th/th/admin/Journal/2558_Vol9_N01_13.doc
- พระพุทธทาสภิกขุ อินทปถโญ. (2495). **เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที**. หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2556). **บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมและประเทศไทย**. ค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2560 จาก <https://www.soc.go.th/acrobat/nesac010856.pdf>

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบล둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น
ELDERLY QUALITY OF LIFE IN THE DUN – SAT SUB - DISTRICT,
KRANUAN DISTRICT, KHONKAEN PROVINCE

ศิริประภา วงศ์ประพันธ์¹, วรเทพ เวียงแก², เอกชาตรี สุขเสน³, เอนก มุลมา⁴, วาริณี โสภางร⁵
Siriprapha Wongpraphan¹, Woratep Waingkae², Ekachatree Suksen³, Anek Moonma⁴, Warinee
Sopachon⁵

นักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน¹
อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน^{2, 3, 4}
5

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบล 둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตตำบล 둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยใช้ แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบล 둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 282 คน นำมาวิเคราะห์ประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (Standard Deviation) ผลวิจัยพบว่า

1. คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบล 둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบล 둔สาต อำเภอ กระนวน จังหวัดขอนแก่น ในแต่ละด้าน พบว่า 1) ด้านร่างกาย อยู่ในระดับ มากที่สุด 2) ด้านจิตใจ อยู่ในระดับ มากที่สุด 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับ มากที่สุด 4) ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับ มากที่สุด

2. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ของผู้สูงอายุ ตำบล 둔สาต อำเภอกระนวน จังหวัด ขอนแก่น ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย ควรให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมออกกำลังกายเป็นประจำ 2) ด้านจิตใจ ควรจัดแพทย์ตรวจ เยี่ยมผู้สูงอายุด้านจิตใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ควรมีการจัดประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนมี เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ให้มีการจัดตั้งกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุภายในตำบล 4) ด้าน สิ่งแวดล้อม ควรมีที่ออกกำลังกายและที่พักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุภายในชุมชนเพิ่ม มากขึ้น ควรให้ท้องถิ่นดูแลรักษาความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สิน

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research has the aims to study: 1) the elderly quality of life in Doonsart sub-district, Kranuan district, Khonkaen province, 2) the suggestions to develop the elderly quality of life in Doonsart sub-district, Kranuan district, Khonkaen province. The researcher collected the data from 282 sampling respondents by using the questionnaires, and analyzed the data by percentage, mean, and standard deviation statistics. The result was as follows:

1. The overall elderly quality of life in Doonsart sub - district, Kranuan district, Khonkaen province was at highest mean level 1) the aspect of physical condition 2) the aspect of psychological condition 3) the aspect of communal relation and 4) the aspect of environment.

2. There were 4 suggestions from this study; 1) the elders should exercise every day, 2) the official should provide the psychiatrists for the elders, 3) the official and the community should support the elders to participate community activities, and 4) the official should provide recreational place for the elders.

Keywords: Elderly, Quality of life

บทนำ

ในทศวรรษนี้ การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆทั่วโลกใน พ.ศ. 2559 โลกของเรามีประชากรทั้งหมดประมาณ 7,433 ล้านคนในจำนวนนี้เป็นประชากรสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 929 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งหมด ยุคศตวรรษที่ 21 กำลังก้าวเข้าสู่วิกฤตการณ์ผู้สูงอายุที่เรียกว่า “สังคมผู้สูงอายุ Aging Society” อันหมายถึงการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปหรือ อายุ 65 ปีขึ้นไปจะเข้าสู่ สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ Aged Society ถ้าหากมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเท่ากับหรือ มากกว่าร้อยละ 20 หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เท่ากับหรือ มากกว่าร้อยละ 14 ขึ้นไป และแนวโน้มประชากรโลกจะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดูแลผู้สูงอายุกลายเป็นภาระหนักมากขึ้นแก่ครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ

สำหรับประชาคมอาเซียนซึ่งมีสมาชิก 10 ประเทศ ประชากรของอาเซียนก็กำลังมีอายุสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ใน พ.ศ. 2559 มีประเทศสมาชิก 3 ประเทศได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว ได้แก่ สิงคโปร์ (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 18.7) ประเทศไทย (ร้อยละ 16.5) และเวียดนาม (ร้อยละ 10.7) ประเทศที่กำลังจะเข้าสู่สังคมสูงอายุในอีก 2-3 ปีข้างหน้า ได้แก่ มาเลเซีย (ร้อยละ 9.5) พม่า (ร้อยละ 9.2) ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) ในขณะที่ประชากรรวมของประเทศไทยกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่ช้าลงอย่างมากจนเหลือเพียงร้อยละ 0.4 ต่อปีในปัจจุบันประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมาก ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ประชากรสูงอายุยิ่งสูงยิ่งเพิ่มเร็ว ประชากรอายุ 80 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราสูงมากกว่าร้อยละ 6 ต่อปี ในอนาคตอันใกล้ จำนวนประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นอีกมาก ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ในอีกประมาณ 5 ปีข้างหน้าเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 20 จำนวนประชากรสูงอายุที่จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในอนาคตเห็นได้ชัดเจนจากการที่ประชากรรุ่นที่เกิดเกินกว่าล้านคนต่อปีระหว่างปี 2506-2526(ซึ่งขณะนี้มีอายุ 33- 53 ปี) กำลังจะกลายเป็นผู้สูงอายุในอีกไม่ช้าอีก 20 ปีข้างหน้า คลื่นประชากรลูกใหญ่นี้จะมีอายุ 53-73 ปีเมื่อนั้นสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยจะสูงถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยจำเป็นต้องเตรียมรับมือกับสถานการณ์ประชากรสูงวัยอย่างรวดเร็วนี้ ประชากรที่มี สัดส่วนผู้สูงอายุสูงขึ้นย่อมหมายถึงภาระของรัฐ ชุมชน และครอบครัว ในการดูแลสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และการดูแลเกี่ยวกับการอยู่อาศัยที่เหมาะสม ที่จะต้องสูงขึ้นตามไปด้วย รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559 นี้ได้แสดงให้เห็นว่ามีผู้สูงอายุจำนวนมากที่อาจจัดอยู่ในภาวะเปราะบาง หนึ่งในสามของผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนบุตรซึ่งเคยเป็น แหล่งรายได้สำคัญของผู้สูงอายุมีสัดส่วนลดลง ร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรือ ตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงประมาณ 4 แสนคน และผู้สูงอายุที่เป็นโรคสมองเสื่อมประมาณ 6 แสนคนในปี 2559 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอีกมาก ในอีก 20 ปีข้างหน้าผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงจะเพิ่มเป็น 1.3 ล้านคน และ ผู้ป่วยด้วยโรคสมองเสื่อมจะเพิ่มเป็น 1.4 ล้านคน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559, หน้า 3-4)

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก่อน เป็นผู้ชี้แนะในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นแบบอย่างสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่คนรุ่นหลัง ดังนั้นถ้าผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตไม่ดีก็จะส่งผล

กระทบกับทุกภาคส่วนของสังคม เริ่มตั้งแต่ครอบครัวไม่มีความสุข มีเวลาไม่พอในการดูแลเอาใจใส่ ชุมชนมีปัญหาเพราะสมาชิกในชุมชนไม่เข้มแข็งไม่ร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา สังคมเดือดร้อนจากปัญหาของครอบครัวที่ไม่มั่นคง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและรายได้ในครอบครัวย่อมจะมีปัญหาตามมาอย่างแน่นอน ดังนั้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองจึงเป็นสิ่งที่ดีและสมควรอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยลดภาระของบุตรหลาน ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ถ้าผู้สูงอายุยังทำงานได้จะช่วยเพิ่มรายได้ของครอบครัว ทำให้เศรษฐกิจภายในครอบครัวดำเนินไปได้อย่างไม่ขัดสนจนเกินไป จากการศึกษาของสถาบันประชากรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงปัญหาต่างๆ ของประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่าปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศไทย ได้แก่ ปัญหาความยากจนหรือปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพอนามัยทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพจิต และปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยรวมถึงสภาพแวดล้อม ปัญหาของผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแลและถูกทอดทิ้ง จึงเป็นต้นเหตุหนึ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมาก คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นสิ่ง สำคัญของการมีชีวิตยืนยาว การมีความสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งต้องประกอบไปด้วยเรื่อง ของด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม (รัชนี้ วชิรภูษย์ 2548, หน้า 1)

สำหรับพื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาคือชุมชนในตำบลดุนสาดซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นตำบลที่กำหนดว่าจะศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมีประชากรอาศัยอยู่จำนวน 8,139คน มีจำนวน 2446 หลังคาเรือน แบ่งการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลดุนสาด, แผนพัฒนาสี่ปี, 2561, หน้า 7) ขึ้นตรงกับองค์การบริหารส่วนตำบลดุนสาด ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน ค้าขาย ในแต่ละหมู่บ้านจะมีประชากรสูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรที่เป็น ผู้สูงอายุด้วยกัน หรือหลานที่ยังเล็กและช่วยเหลือตนเองได้น้อย ขณะที่บางคนอาศัยอยู่ตามลำพังไม่มีผู้ดูแลเนื่องจากบุตรหลานไปทำงานต่างถิ่น จึงก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการดูแลเอาใจใส่ในด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของ ผู้สูงอายุ ผู้ศึกษาจึงสนใจเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของตำบลดุนสาดว่ามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับใด และปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขต ตำบลดุนสาด เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและใช้เป็นแนวทางการพัฒนานโยบายด้านคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของตำบลดุนสาดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลคูณสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตตำบลคูณสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคูณสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีผู้สูงอายุทั้งสิ้น จำนวน 960 คนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการใช้สูตรทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967) ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตตำบลคูณสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไปจำนวน 282 คนโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนในการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบและสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บข้อมูล คือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบผสมผสานระหว่างแบบตรวจสอบรายการ (CheckList) กับแบบมาตราส่วนประมาณค่า (RatingScale) ซึ่งการสร้างเครื่องมือได้ประยุกต์ใช้หลักการและวิธีการสร้างเครื่องมือของลิเคิร์ต (Likert) โดยแบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน คือตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มี 5 ข้อตอนที่ 2 แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตตำบลคูณสาดอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open - Ended Question) เกี่ยวกับข้อเสนอแนะคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ตำบลคูณสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

ได้นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Validity) ความเหมาะสมทั่วไปรวมทั้งตรวจสอบภาษาที่ใช้ เนื้อหาและปรับปรุงแก้ไข และนำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยเลือกข้อมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ได้นำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจแก้จากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทำการทดลอง (Try - Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุดโดยใช้กับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหัวนาคำได้ค่าสัมประสิทธิ์

แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ.952 คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ในตำบลดุนสาด 282 คน นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูปคณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตารางและบรรยายประกอบได้ตาราง

ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 282 คน ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 54.96 รองลงมา เป็นเพศชาย จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 45.04 มีอายุระหว่าง 60 - 69 ปี จำนวน 243 คน ร้อยละ 86.17 รองลงมา อายุระหว่าง 70 - 79 ปี จำนวน 33 คน ร้อยละ 11.70 อายุระหว่าง 80 - 89 ปีจำนวน 6 คน ร้อยละ 2.13 และ อายุ 90 ปีขึ้นไป จำนวน 0 คน ร้อยละ 0.00 มีสถานภาพ สมรส อยู่ด้วยกัน จำนวน 233 คน ร้อยละ 82.62 หม้าย จำนวน 34 คน ร้อยละ 12.06 สมรส แยกกันอยู่ จำนวน 8 คน ร้อยละ 2.84 หย่าร้าง จำนวน 5 คน ร้อยละ 1.77 โสด จำนวน 2 คน ร้อยละ 0.71 มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 277 คน ร้อยละ 98.23 มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 2 คน 0.71 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.35 อนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน 1 คน มีอาชีพเกษตรกร จำนวน 229 คน ร้อยละ 81.21 อาชีพรับจ้าง จำนวน 28 คน ร้อยละ 9.22 อาชีพค้าขาย จำนวน 18 คน ร้อยละ 6.38 อื่น ๆ จำนวน 8 คน ร้อยละ 2.84 อาชีพข้าราชการบำนาญ จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.35 ปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน 1 คน ร้อยละ 0.35

1.2 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นผลการวิจัย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย(\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
1. ด้านร่างกาย	4.89	0.28	มากที่สุด	1
2. ด้านจิตใจ	4.85	0.25	มากที่สุด	2
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	4.82	0.32	มากที่สุด	4
4. ด้านสิ่งแวดล้อม	4.82	0.25	มากที่สุด	3
รวม	4.85	0.23	มากที่สุด	

จากตารางที่ 1 พบว่าคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (\bar{X} = 4.85) เมื่อพิจารณาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ในแต่ละด้านพบว่า 1) ด้านร่างกาย อยู่ในระดับ มากที่สุด (\bar{X} = 4.89) 2) ด้านจิตใจ อยู่ในระดับ มากที่สุด (\bar{X} = 4.85) 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับ มากที่สุด (\bar{X} = 4.82) 4) ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับ มากที่สุด (\bar{X} = 4.82)

1.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นดังนี้ 1) ด้านร่างกายควรให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมออกกำลังกายเป็นประจำ ร้อยละ 0.352) ด้านจิตใจควรจัดแพทย์ตรวจเยี่ยมผู้สูงอายุด้านจิตใจ ร้อยละ 0.353) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมควรมีการจัดประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ร้อยละ 0.70 และให้มีการจัดตั้งกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุภายในตำบล ร้อยละ 0.704) ด้านสิ่งแวดล้อมควรมีที่ออกกำลังกายและที่พักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 0.70 และควรให้ท้องถิ่นดูแลรักษาความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สิน ร้อยละ 0.70

อภิปรายผลการวิจัย

1. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลดุนสาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

1.1 ด้านร่างกาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.85 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มผู้สูงอายุ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในการทำกิจวัตรประจำวัน เช่น อาบน้ำ กินข้าว แปร่งฟัน เป็นต้น ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่แข็งแรงเหมาะกับวัย และมีกำลังเพียงพอที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ในแต่ละวัน (ทั้งเรื่องงาน หรือ การดำเนินชีวิตประจำวัน) สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นและยังเคลื่อนไหวร่างกายได้ปกติ จึงทำให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับ นุชลี เฉิดสมบูรณ์

(2558 หน้า 101) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองวังน้ำเย็น อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว พบว่า ด้านร่างกาย ระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับ ปานกลาง

1.2 ด้านจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.85 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้สูงอายุยังมีความจำที่ดี มีสมาธิในการทำงานและมีความยินดีกับผู้อื่น มีความรู้ภาคภูมิใจในตนเอง เนื่องจากยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และได้มีโอกาสพักผ่อน และรู้สึกว่าการมีชีวิตมีความหมาย จึงทำให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ มาลี ปุยเสารง (2555 หน้า 105) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในระดับมากที่สุด

1.3 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.82 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมในงานประเพณี และงานเทศกาลประจำปีต่าง ๆ ภายในชุมชนและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชน สามารถซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของผู้สูงอายุ ที่สำคัญมีการพอใจกับการเอา ใจใส่ของครอบครัวอีกด้วย จึงทำให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ปรางทิพย์ ภักดีศิริไพรวัลย์ (2559, หน้า 80) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านแสนตอ หมู่ 11 ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง พบว่า ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มีระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับมากที่สุด

1.4 ด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.82 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าการมีชีวิตมีความมั่นคงปลอดภัยในแต่ละวัน ได้รับข่าวสารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และมีความพอใจกับสภาพบ้านเรือนที่อาศัยอยู่ ได้มีโอกาสพักผ่อน คลายเครียด กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบกาย และยังสามารถไปใช้บริการ สาธารณสุขได้ตามความจำเป็น ที่สำคัญชุมชนยังสามารถใช้ประโยชน์ และเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนนในชุมชนที่อาศัยได้ดี จึงทำให้คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับ รุ่งนภา ศรีวิชัยรัตน์ (2558, หน้า 68) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครแหลมฉบัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อม มีระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

ข้อเสนอแนะ

มีข้อเสนอแนะของผู้สูงอายุ ตำบล둔สาด อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นดังนี้

- 1) ด้านร่างกายควรให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมออกกำลังกายเป็นประจำ ร้อยละ 0.352) ด้านจิตใจควรจัดแพทย์ตรวจ เยี่ยมผู้สูงอายุด้านจิตใจ ร้อยละ 0.353) ด้านความสัมพันธ์ทาง

สังคมควรมีการจัดประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ร้อยละ 0.70 และให้มีการจัดตั้งกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุภายในตำบล ร้อยละ 0.704) ด้านสิ่งแวดล้อมควรมีที่ออกกำลังกายและที่พักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 0.70 และควรให้ท้องถิ่นดูแลรักษาความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สิน ร้อยละ 0.70 สำหรับการทวิจยครั้งต่อไปควรมีการทำวิจัยเรื่อง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลขุนสาต อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- งานนโยบายและแผนสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลขุนสาต. “แผนพัฒนาสี่ปี”. องค์การบริหารส่วนตำบลขุนสาต, 2561. (อัดสำเนา).
- นุชลี ฉืดสมบุญ. คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองวังน้ำเย็น อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. **สารนิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ : มหาวิทยาลัยบูรพา. 2558
- ปรางทิพย์ ภักดีศรีไพรวัลย์. การศึกษาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านแสนตอ หมู่ 11 ตำบลท่าผา อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง. **สารนิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปีการศึกษา. 2559.
- มาลี ปุยเสาชง. การสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก. **วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต**. สาขาวิชาการพัฒนาคอบครัวและสังคม : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2555.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรินเทอริ จำกัด, 2559.
- รัชনীวีรภุชย. ความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อโครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน กรณีศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**.

วิชาเอกการพัฒนา ครอบครัวและสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2548.
รุ่งนภา ศรีวิชัยรัตน์. คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครแหลมฉบัง อำเภอสัตร์ราชา
จังหวัดชลบุรี. สารนิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
การบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ : มหาวิทยาลัยบูรพา. 2558.

ภาษาอังกฤษ

Yamane. Taro *Statistic: An Introductory Analysis.* New York:
Harper&row.1967.

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (Political Science in Buddhist Approach)

อัครเดช นีละโยธิน¹
Akkharadet Neelayothin¹

¹นักวิชาการอิสระ
¹Independent academic
Corresponding Author, Email: AKARA2511@gmail.com

ในศตวรรษที่ 21 บริบทสังคมนั้นประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆที่มีความคิด ความอ่านเป็นส่วนตัวสูง ตลอดจนความศรัทธา นิสสัย มุมมอง การดำรงชีวิต วัฒนธรรมที่ แตกต่างกันไป รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างตลอดเวลา มารวมตัวกันอยู่ภายใต้ สังคมที่พื้นที่เดียวกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารต้องหารูปแบบการปกครอง และกฎหมายเกณฑ์ที่มีความทันสมัยและที่เหมาะสมมาใช้ในสังคมนั้นรวมถึงความ ถูกต้องตามคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้สังคมนั้นๆ อยู่อย่างราบรื่นสงบสุข ไม่มีการเอา เปรียบ มียุติธรรมดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี มีความปรองดองรู้จักสามัคคี เป็นพลเมืองที่ดี ของสังคม ถ้าเมืองหรือสังคมนั้น ไม่มีการปกครองที่เหมาะสม หรือมีความไม่ดี หรือ ถ้าสังคมนั้นมีความหลากหลายทางความคิด ทางวัฒนธรรม ทางศาสนามาใช้แล้ว ก็จะทำให้สังคมนั้นเกิดความวุ่นวาย มีความขัดแย้ง มีความไม่ปลอดภัย เกิดความแตกแยก ไม่คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ความเห็นแก่ตัวตามมา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องมีการปรับปรุงกฎหมาย ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญที่ก้าวหน้าตลอดเวลา มีการปกครองที่ เหมาะสมจึงเป็นที่ต้องการของทุกๆ สังคมนั้น และสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับศาสนา มานาน ศาสนาจึงเป็นเรื่องง่ายที่คนในสังคมจะเข้าถึง โดยการใช้หลักการของรัฐศาสตร์ กับหลักธรรม มาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการ ปกครองและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครอง พระพุทธศาสนา หมายถึงคำสั่ง สอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับ ประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตาม สถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนาการใช้หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า มาเป็นแนวทางในการบริหารบ้านเมือง ในการปกครอง ในการออก กฎหมาย เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีคุณธรรมมีจริยธรรม ตลอดจนองค์กร หรือหน่วยงานมี

หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน ถ้าในสังคมนั้นปกครองหรือบริหารงานโดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทาง ก็เชื่อได้ว่าสังคมนั้นจะมีความสุขสงบ มีความเจริญก้าวหน้า

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการศึกษาหาความรู้ด้านรัฐศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา เป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นให้เกิดความสงบสุข ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ได้มาเน้นด้านการปกครอง แต่เป้าหมายเหมือนกันกับรัฐศาสตร์ จึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ คำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรมในการประพฤติตน เป็นที่ต้องการของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีและมีจริยธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีสงบสุข และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนทั้งโลก การศึกษาหาความรู้ด้านรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จึงศึกษาหาความรู้โดยอาศัยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องและเหมาะสมกับหลักการทางรัฐศาสตร์

ดังนั้นในหลักการของรัฐศาสตร์ หรือหลักการปกครอง ที่มีในปัจจุบันนั้น เป็นหลักการ หรือความรู้ ที่เป็นของชาวตะวันตก ที่มุ่งเน้นในการบริหาร การจัดการ การปกครอง ถือได้ว่าเป็นหลักการหลักความรู้ที่ดี แต่เมื่อคนขาดศีลธรรม ขาดจริยธรรม ขาดคุณธรรม ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหาร ในการปกครอง เกิดความขัดแย้ง เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่มีความสามัคคี แยกแยก สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ เป็นการง่ายที่เราจะนำหลักการรัฐศาสตร์ผสมผสานเข้ากับหลักการของศาสนาพุทธ เพื่อบริบทของสังคมที่นับถือชาวพุทธรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (Political Science in Buddhist Approach) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับรัฐ การเมือง การปกครอง ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยส่วนพระธรรม หมายถึงคำสอน และพระวินัย หมายถึง คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ด้านการปกครองตนเอง หมู่คณะและการปกครองประเทศ ตลอดจนองค์กรหรือสังคมนั้น สุดท้ายรวมถึงการปกครองโลกโดยมุ่งส่งเสริมให้บุคคลมีมานะอดทน เมตตากรุณา มีความพอเพียง เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่เบียดเบียน สงบสติและควบคุมตนเองได้ มีจิตใจที่มั่นคงในศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้อื่น ผู้ปกครองสามารถใช้พระคุณและพระเดชได้อย่างสมดุลงและเหมาะสม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล หมายถึงหิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กร ทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมของ

พระราชกรณียกิจ ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง ก็สอดคล้องกับหลักของรัฐศาสตร์ ในด้านหลักแห่ง การบริหารและการปกครองกายและใจ ในความเป็นจริงสามารถทำตามแล้วจะทำให้ ชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุขสงบ เพราะอยู่ในแนวทางคุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมนั้น

คำว่ารัฐศาสตร์ คนส่วนใหญ่จะนิยามหรือนึกถึงเรื่องการเมืองเป็นอันดับแรก แต่อันที่จริงแล้วรัฐศาสตร์ไม่ใช่แค่เรื่องของเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังเน้นในเรื่อง ของการปกครอง และยังมีเรื่องที่น่าสนใจอีกมากมายที่หลายคนอาจไม่เคยทราบมาก่อน ว่า รัฐศาสตร์หมายถึงอะไร ทำไมเราต้องศึกษารัฐศาสตร์ รวมถึงรัฐศาสตร์มีประโยชน์ และเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างไร

รัฐศาสตร์ (Political Science) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยรัฐ อันเป็นสาขาหนึ่ง ของวิชาสังคมศาสตร์ ที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐ ว่าด้วยทฤษฎีแห่งรัฐ การ วิวัฒนาการ มีกำเนิดมาอย่างไร สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ดำเนินการปกครองมี กลไกไปในทางใด การจัดการต่างๆ ในทางปกครอง รูปแบบของรัฐบาล หรือสถาบัน ทางการเมืองที่ต้องออกกฎหมายและรักษาการณ์ให้เป็นไปตามกฎหมายเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ของเอกชน (Individual) หรือกลุ่มชน (Group) กับรัฐ และความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับรัฐ ตลอดจนแนวคิดทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อโลก ตลอดจนการแสวงหา อำนาจของกลุ่มการเมืองหรือภายในกลุ่มการเมือง หรือสถาบันการเมืองต่างๆ เพื่อการ ปกครองรัฐให้เป็นไปด้วยดีที่สุด จากความหมายดังกล่าว รัฐศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้อง กับสังคมศาสตร์ในทุกสาขาย่อยไม่สามารถแยกออกจากกัน เราจะต้องเรียนรู้และเข้าใจ หลักการของรัฐศาสตร์ ซึ่งมีมากมาย เราจึงมีความจำเป็นต้องกำจัดขอบเขตการเรียนรู้ โดยวิชารัฐศาสตร์จะมุ่งเน้นศึกษาใน 3 องค์ประกอบหลัก หมายถึง

1) รัฐ (State) เป็นแกนหลักหรือองค์ประกอบหลักของหลักรัฐศาสตร์ เรา จำเป็นที่จะต้องศึกษาว่า รัฐหมายถึงอะไร ความหมายและองค์ประกอบของรัฐ จุด กำเนิดของรัฐ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของรัฐ และแนวคิดและทฤษฎีหลักการ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐ

2) สถาบันทางการเมือง (Political Institutions) หมายถึง สถาบันหรือองค์กร ที่จัดตั้งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการปกครองและการบริหารกิจการต่างๆ ของรัฐทั้งภายใน และภายนอกประเทศ ไม่ว่าจะจัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายของรัฐ หรือจัดตั้งขึ้นโดยการร่วมใจ กันของประชาชน แม้แต่ตามประเพณีหรือความเชื่อ รวมถึงความเชื่อในศาสนาก็ได้ สถาบันทางการเมืองมี ชมรม สมาคมผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง เป็นต้น

3) ปรัชญาทางการเมือง (Political Philosophy) หมายถึง ความคิด ความศรัทธาของบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ในเวลา หรือช่วงใดช่วงหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานในการเป็นระบบการเมืองที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของตนหรือของทั้งกลุ่ม และรวมถึง การมีอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายที่เป็นแรงบันดาลใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ เช่น ผู้ใหญ่กับลูกบ้านจะพัฒนาคนในหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 หรือระดับประเทศ จะพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้า ทันนนาประเทศ จึงว่างเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็น ไทยแลนด์ 4.0 เป็นต้น

แนวคิดทางรัฐศาสตร์ในพุทธศาสตร์ที่นักปกครอง หรือผู้นำควรมีในการปกครองบ้านเมืองหรือสังคมนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หมายถึง ความสงบสุขของคนในสังคม เช่น หลักอคติ หลักทศพิธราชธรรม หลักจักรวรรดิวัตร หลักราชสังคหัตถุ เป็นต้น หลักการสำคัญประการแรกหมายถึงหลักอคติได้แก่ความไม่ลำเอียงไม่เอนเอียงซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่สร้างความเสมอภาคเท่าเทียมแก่ทุกคนในสังคม ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าหลักอคติ 4 ประการหมายถึง

- 1) ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะชอบ
- 2) โทสาคติ ความลำเอียงเพราะชังหมายถึงไม่ชอบ
- 3) โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลงหมายถึงไม่รู้จริง
- 4) ภยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว

รัฐประศาสนศาสตร์ในพระสูตร (POSDCoRB) เมื่อจะศึกษาเปรียบเทียบรัฐประศาสนศาสตร์ หรือ การบริหารรัฐกิจ กับพระสูตร มีความหมายที่ไม่ตรงประเด็นเลยทีเดียวเพราะการบริหารและการจัดองค์กรนั้นจะมองดูรูปแบบในพระพุทธศาสนาที่กว้างกว่าความหมายในหลักวิชาการทางตะวันตกเป็นอย่างมาก หากแต่การศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้วยกรอบความคิดที่กว้างกว่าก็จะเป็นประโยชน์อยู่มีใช้น้อย ดังจะอธิบายต่อไป

P = Planning หมายถึง การวางแผน คือเมื่อลงมือทำอะไรต้องรู้ผลของกรรมหรือนโยบายนั้นด้วย เช่น เมื่อกรรมดี วิชากรรม หรือผลแห่งการปฏิบัติก็จะดีไปด้วย พระองค์ทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันโดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง” หรือทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติที่ให้อภัยถึงภูมิตั้งปวงตามความเป็นจริงนั้นแสดงถึงวิสัยทัศน์ของนักบริหารที่มองปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไขเพื่อให้บรรลุถึง” จุดมุ่งหมายขององค์การได้ด้วยเหตุนี้เองพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงใคร่ครวญวางแผนก่อนที่จะตรัสพระสูตรนี้

O = Organizing หมายถึง การจัดการ ในพระพุทธศาสนามีพุทธบริษัท 4 อันประกอบไปด้วยภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท การที่พระองค์เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ต่าง ๆ ก็ได้บริษัทมากขึ้น จึงได้จัดการที่เรียกว่า “พุทธศาสนา” ขึ้นมา แม้แต่องค์การสงฆ์ที่เป็นองค์กรย่อยที่พระพุทธองค์ทรงใช้บริหารเพื่อเป็น แบบจำลอง ก็ทรงบริหารจัดการที่ดีเลิศ

S = Staffing หมายถึง คณะผู้ร่วมงาน รวมไปถึงการจัดวางสายงานด้วย ซึ่งในพุทธประวัติพระองค์ได้ส่งพระภิกษุออกไปประกาศพระศาสนาไม่ให้ไปพร้อมกัน ๒ รูป ในทางเดียว และพระองค์ทรงเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยว่าจะ put the right man in the right job อย่างไร เช่นใครถนัดงานด้านไหน ก็ทรงยกย่องเชิดชูเป็นเอตทัคคะในด้านนั้น ๆ เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นผู้เลิศทางด้านปัญญา พระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นผู้เลิศทางด้าน มีฤทธิ์ เป็นต้น

D = Directing หมายถึง การสั่งการ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความพร้อมและไม่พร้อมของบุคคลว่าใครควรจะตรัสสอนเรื่องอะไรก่อนหลัง เช่น สามเณรเสฏฐะและภราทวาชะ เถียงกันในเรื่องต่าง ๆ พระองค์จะวินิจฉัยสั่งการ หรือแม้แต่พระจุลฑะที่พี่ชายให้ทองคำไม่ได้ คิดที่จะสึก พระพุทธองค์ก็ทรงให้นั่งบริกรรมลูบผ้าขาว หรืออย่างพระจักขุบาลที่เหยียบสัตว์ตายเพราะตาบอด เป็นต้น จึงทรงตรัสว่า “ตถาคตรู้ซัดว่าสัตว์เหล่าอื่น และบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้า และอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง”

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน หรือการสร้างสามัคคี เช่นพระองค์ทรงประสานความร่วมมือระหว่างคณะพระวินัยธร กับพระธรรมที่พิพาทกันเรื่องวินัยเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือ การพิพาทเรื่องการแบ่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณะระหว่างพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การทำรายงาน เมื่อเกิดเหตุในสังคมและองค์กร พระองค์จะทรงเรียกประชุมเพื่อแจ้งรายงานแก่คณะสงฆ์ เช่น กรณีวัสสการพราหมณ์ทูลถามเรื่องความมั่นคง พระองค์ก็ทรงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ในเขตเมืองมาตรัสอธิษฐานธรรมโดยทรงเน้นเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือพระอานนท์ขอพร 8 ประการมีข้อหนึ่งถ้าพระอานนท์ไม่ได้ตามเสด็จไป พระองค์ก็ทรงกลับมาตรัสธรรม ให้กับพระอานนท์ หรือภิกษุละเมตศีล ก็สืบสวน ลงโทษปรับอาบัติแล้วแจ้งให้สงฆ์ทราบ เป็นต้น

B = Budgeting หมายถึง การทำงบประมาณ งบประมาณ หรือว่าต้นทุน พระพุทธเจ้าไม่ได้ใช้งบประมาณในรูปของเงินงบประมาณ แต่พระองค์มีต้นทุนทางสังคมสูงมากคือเรื่องของศีล-สมาธิ-ปัญญา อันเป็นอริยทรัพย์ ก็สามารถบริหารจัดการได้ แต่ถ้าจะเทียบเคียงแหล่งทุนของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นก็มามากมาย เช่น กษัตริย์ผู้นำ

อย่างพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าประเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู ฯลฯ พราหมณ์
มหาศาล อย่างอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา เป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในเรื่องจัดระเบียบสังคมตามคตินิยม
แห่งสังฆะว่า “การรักษาความเป็นธรรม ไม่ให้มี อคติหมายถึงการเสียความเป็นธรรมโดย
มีความลำเอียงต่างๆ ทั้งลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้
เรื่อง และลำเอียงเพราะกลัวการรักษาความเป็นธรรม โดยมีความเสมอหน้าเสมอภาคนี้
สำคัญมาก เพราะถ้าเสียความเป็นธรรม

พระวรวงศ์ สุชีโว (2558) ได้แสดงไว้ว่า พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นส่วนพระ
ธรรม หมายถึงคำสอน และพระวินัย หมายถึง คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้าน
การปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดย
ส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก กล่าวหมายถึง มุ่งส่งเสริมให้บุคคลหมั่น
สำรวจ ผักผ่อน ปรับปรุง เคารพ ควบคุม บังคับภายใน หมายถึง จิตใจ เชื่อมมั่นรับผิดชอบ
ต่อตนเอง เป็นการปกครองตนเอง รู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้อื่น ใช้พระคุณ
ควบคุมกับการใช้พระเดช เป็นการปกครองหมู่คณะและปกครองประเทศหรือสังคมโดย
ส่วนรวม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล หมายถึง หิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรม
ปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและ
การปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่น ทศพิธราชธรรม พละ ของกษัตริย์
เว้นจากอคติ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อน้อมใจในแง่รัฐศาสตร์
ก็หมายถึงหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้ว
จะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและ
สังคม พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้
ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ
วิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทาง
พระพุทธศาสนา

พระครูสุธีธรรมจริยวัฒน์ (2560) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า รัฐศาสตร์ นั้นคือ
หลักการหรือความรู้ด้านการปกครอง การจัดการบ้านเมือง ส่วนพุทธศาสตร์ คือ
หลักการหรือความรู้ของหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองหลักการ ต่างมีความ
สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข รักสามัคคีกัน ดังนั้น รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ
ศาสตร์ จึงหมายถึง การปกครองโดยยึดหลักธรรมพระพุทธศาสนา

คนอง วังฝายแก้ว (2554) ได้กล่าวว่าการศึกษถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียดดังนี้

หลักประชาธิปไตย หมายถึงการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ หมายถึง

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการหมายถึง หลักอัตตอธิปไตย หมายถึงการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย หมายถึงการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย หมายถึงการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำอุตติกรรม ทำด้วยสังฆัจจตุรกรรค หมายถึง สงฆ์ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆัจจตุรกรรค หมายถึง สงฆ์ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆ์ 10 รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ข่าวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าหากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็

ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ตีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่องวรรณะ เชื้อชาติ

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม หมายถึงพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเรื่องตัดสินใจ เช่น การรับภิกษุ จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินใจที่เรียกว่า “เยภุยยสิกา” หมายถึง การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวทักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

สงบ เชื้อทอง (2560) ได้แสดงทัศนะไว้ว่ารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยดังนี้

1. การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ แสวงหาจากตัวเอง ได้มาเพราะพฤติกรรมที่ตัวเองกระทำ เกิดขึ้นจากการประพาสจิตสุจริตทางกาย วาจา ใจ อำนาจเกิดจากการที่ตัวเองประพฤติคุณธรรม ตั้งอยู่ในคุณธรรม ได้แก่ การปกครองหรือฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน แล้วพร่ำสอนบุคคลอื่นในภายหลัง บัณฑิตประพาสจิตตนอย่างนี้ จึงไม่เศร้าหมอง” และ “ถ้าสอนผู้อื่น ฉันทใด พึงทำตน ฉันทนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น ฝึกตนได้ยากกว่าฝึกผู้อื่น” และ “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่มัวหมอง” การแสวงหาอำนาจ (ความดี) และการได้มาซึ่งอำนาจ (ความดี) จึงเกิดประโยชน์สุขให้แก่ตัวเองเป็นเบื้องต้น มีความสุข ไม่เดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคม

2. การใช้อำนาจตามแนวพุทธศาสตร์โดยวิธีการบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่น เกื้อกูลแก่มหาชน ในการปฏิสัมพันธ์กับมวลชน อำนาจของคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวผู้ใช้บวกกับอำนาจที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น หมายถึง ความต้องการผลประโยชน์เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทั้งสอง จะลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ ได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจแบบสมประโยชน์อย่างเต็มที่ นั่นก็หมายถึงฝ่ายผู้ใช้อำนาจก็มีเป้าหมายเพื่ออำนวยให้เกิดประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ผู้อื่นอยู่แล้ว อีกฝ่ายก็ต้องการผลประโยชน์และความสุขตามความต้องการของตัวเอง เป้าหมายจึงบรรลุผลได้ด้วยดี ฝ่ายผู้ให้ก็พอใจฝ่ายผู้รับก็ดีใจ จึงเป็นการใช้อำนาจโดยปราศจากผลร้ายใดๆ

3. ผลของการใช้อำนาจ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยสันติวิธี โดยความสมัครใจและเต็มใจ เป็นการเปลี่ยนแบบถาวร และการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครๆ

4. เป้าหมายของการใช้อำนาจ เกิดจากการแสดงประพาสกรรมและปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในชีวิตทั้งปัจจุบันที่เป็นอยู่ในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้าหลังจากตายไปแล้ว และประโยชน์สูงสุดหมายถึง ดับทุกข์ทั้งสิ้นให้หมดไป คงเหลืออยู่แต่ความสงบสุขอย่างสมบูรณ์แบบเป้าหมายนี้มีใช้มีเพียงแต่ในหมู่มนุษย์ที่ดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ยังรวมถึงเหล่าเทวดาในเทวโลกและพรหมโลกอีกด้วย

คำว่า “การเมือง” ซึ่งหมายถึง การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ ในกรอบแนวคิดทางตะวันตกนั้น การเมือง ก็หมายถึง “อำนาจ” นั่นเอง โดยคำนี้ในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์เกี่ยวข้องกับอำนาจหลายคำ เช่น วสะ อิทธิ สักกะ อานุภาวะ อินทริยะ พลະ ใช้ในความหมายทั้งในรูปแบบแสดงถึงตัวอำนาจ อานุภาพของอำนาจ คุณธรรมที่ทำให้เกิดอำนาจในลักษณะต่างๆกัน

ส่วนพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงอำนาจการปกครอง หมายถึง “อหัง ภิกขุสังฆัง ปริหริสสามิ” เราจะปกครองสงฆ์ (หมู่คณะหรือสังคัมภิกษุทั้งหมด) และ “ภิกษุทั้งหลาย ในกาลล่วงไปแห่งเรา (พระพุทธเจ้า) พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของเธอ” แสดงถึงกฎระเบียบและหลักการในการปกครองสงฆ์ของพระองค์

การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งในการปกครอง 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับตนเอง หมายถึงระดับเบื้องต้น ในการรักษาควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สะอาดบริสุทธิ์จากความไม่ดีทั้งหลาย โดยการประพฤติ ภายใต้อำนาจบังคับที่จะต้องละเว้น ไม่ล่วงละเมิด และฝึกหัดขัดเกลาปฏิบัติตามหลักการเพื่อบรรลุเป้าหมาย หมายถึง ประโยชน์สุขส่วนตนตามลำดับ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้มีคุณความดีก่อน จึงควรสอนผู้อื่นภายหลัง” ยิ่งปกครองควบคุมตนเองให้เป็นคนดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ตนเองมีความสุขมากยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของความดีเท่านั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทำให้ตนเองเกิดบารมี เป็นผู้มียุญ หมายถึง ผู้มีความดีในตัวเอง สะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ ผ่องใสจากความเศร้าหมอง หมายถึง ความชั่ว ผลที่ได้รับ หมายถึง ความสุขทั้งกายและใจ บารมีและบุญก่อให้เกิดอำนาจ ที่เรียกว่า “อิทธิ” เมื่อมีอำนาจแห่งความดี หมายถึง สามารถปกครองควบคุมรักษาตนเองและคุณอื่น พลังแห่งคุณธรรม ก็เป็นใหญ่ในโลกได้ โดยมีพระวินัยหรือศีล เป็นเครื่องป้องกันคุ้มครองกาย วาจา มีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาใจ โดยฝากกาย วาจาไว้ที่พระวินัย ฝากใจไว้ที่พระธรรมระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี ดังนี้

1) ศีล เป็นกฎระเบียบที่ควบคุมปกครองรักษาพฤติกรรมทางกายและวาจาที่จะแสดงออกให้เป็นการกระทำและคำพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ถูกต้อง ดีงาม ควบคุมตนเองให้มีบุคลิกภาพหรือภาพลักษณ์ที่ดีงาม นำเคารพนับถือ ทั้งแก่ตัวเองและคนอื่น ไม่ทำลายตัวเองโดยกิริยาวาจาที่ไม่เหมาะสม ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนคนอื่นด้วยคำพูดหรือหยาบคาย เกิดประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีในสังคัม

2) สมาธิ เป็นการปกครอง ควบคุม รักษาจิตใจของตนเอง ให้ปราศจากความชั่ว เป็นจิตที่ดีงาม มีคุณธรรม สะอาด ผ่องใสจากสิ่งที่ไม่ดี ที่เรียกว่า “กิเลส” หมายถึง ความเศร้าหมองที่มีอยู่ภายในอันเป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาไม่ถูกต้อง ดีงาม การปกครอง ควบคุม รักษาตัวเองด้วยศีล ตามที่กล่าวข้างต้น ก็เป็นวิธีการควบคุมที่ดี แต่จะดีไม่ตลอดได้ หากจิตใจยังไม่ดี ยังไม่มีการรักษาควบคุมให้มีความดีมาก ความชั่วน้อย ฉะนั้น เมื่อรักษากายวาจาแล้ว จึงต้องรักษาจิตด้วย

3) ปัญญา ความรู้รอบถึงสิ่งที่มีอิทธิพลอันเป็นต้นตอที่ทำให้แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจในทางที่ไม่พึงประสงค์ หมายถึง กิเลส หรืออกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ แล้วพยายามขจัดขัดเกลาคิดใจทีละน้อยๆจนหมดไปในที่สุด แต่ละขณะจิตเกิดปัญญารู้เท่าทันกิเลส ลดละได้ที่ละน้อยๆนั้น เป็นการปกป้อง คุ้มครอง รักษาตัวเราเองให้เข้าถึงความดีที่สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงขั้นเป็นบุคคลชั้นสูงสุด วิเศษสุดในความเป็นมนุษย์ หมายถึง พระอริยบุคคล เป็นคนที่เป็นยอดมนุษย์ มีแต่สิ่งที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา ใจ ไม่มีพฤติกรรมใดที่จะเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย แม้แต่จะคิด ซึ่งในพระพุทธศาสนา ได้จัดพระอริยบุคคลไว้เป็น 4 ระดับ ดังนี้ 1) พระโสดาบันบุคคล 2) พระสกทาคามีบุคคล 3) พระอนาคามีบุคคล และ 4) พระอรหันต์

2. ระดับคนอื่น หมายถึง ระดับปฏิสัมพันธ์ในการคบหาสมาคมซึ่งกันและกันในระดับองค์กร หน่วยงาน และสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา และการร่วมกิจกรรมระหว่างองค์กร ตลอดจนนั้นหนาแน่น เป็นต้นการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น เกิดอำนาจการต่อรองในผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นเสมอ ฝ่ายที่มีพลังหรืออำนาจเหนือกว่าก็จะควบคุม หรือบังคับครอบงำให้คนอื่นยอมตาม และได้รับประโยชน์มากกว่า ในกรณีเช่นนี้ ฝ่ายที่เสียเปรียบจะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน อันเกิดจากการถูกปกครองโดยไม่เป็นธรรม ฝ่ายที่ได้เปรียบก็จะดีใจ เหลิงในอำนาจ และจะหาทางเอาเปรียบบุคคลอื่นที่อยู่ใต้อำนาจมากขึ้น จนกลายเป็นความเคียดชังในการใช้อำนาจในทางที่ผิดได้

3. ระดับสังคม ซึ่งเป็นระดับสูง ได้แก่ระดับสังคมโดยกว้าง เช่น ระดับประเทศชาติ นานาชาติ ระดับโลก หรือมนุษยชาติทั้งหมด ให้ได้รับประโยชน์และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์เมื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีในส่วนของพระองค์เต็มเปี่ยมแล้ว ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อันได้ชื่อว่า พระองค์ปกป้องคุ้มครองพระองค์เอง ทรงหลุดพ้นจากความไม่ดีงามทั้งหลาย หมายถึง อาสวะกิเลสทั้งปวง เข้าถึงความดีอันสูงสุดส่วนพระองค์เองแล้ว ก็ทรงเสด็จไปบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น ให้บุคคลเหล่านั้นหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พระองค์และพระสาวกผู้เข้าถึงความดีอันสูงสุดแล้ว คุ้มครองรักษาตนเอง ในส่วนของพระองค์ได้แล้ว ก็บำเพ็ญประโยชน์แก่สัตว์โลกโดยไม่หวังผลประโยชน์ หรือความสุขส่วนตัวตอบแทนเลย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์” และ “เมื่อเห็นประโยชน์ตนก็ทำประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเห็นประโยชน์ผู้อื่น ก็ทำประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่

ประมาท ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หมายถึง ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น ก็พึงทำประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย พร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ในส่วนหลักการของรัฐศาสตร์ตะวันตกถือว่า “อำนาจเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม มีการกระทำทางสังคม อำนาจเกิดขึ้น อำนาจมีการเคลื่อนที่ตลอดเวลาทุกขณะ” อำนาจตามทฤษฎีนี้ เกิดจากภายนอก ได้มาจากการติดต่อกับบุคคลอื่น ยิ่งติดต่อกันมาก ก็ยิ่งเกิดพลวัตแห่งอำนาจมากขึ้น และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อำนาจมาจากคนอื่น ให้คนอื่นยอมรับ ถ้าคนอื่นไม่ให้หรือไม่ยอมรับ อำนาจก็ไม่เกิด หรือเกิดขึ้นก็ไม่ถาวร เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายได้ทุกขณะ ตลอดเวลา เป็นลักษณะของอำนาจชั่วคราวชั่วคราว มีการเปลี่ยนจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลอื่น และอื่นๆตลอดไป ซึ่งต่างจากรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ที่ถือว่า การมีอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ เกิดจากการแสวงหาอำนาจภายในตัวเอง หรือปกครองรักษาคุ้มครอง ควบคุมความดีให้เกิดขึ้นในตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ก่อน จากนั้นก็ใช้อำนาจความดีนั้นทำประโยชน์ให้แก่บุคคล สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนมนุษยทั้งมวล เป็นอำนาจที่คงที่ แน่นอน ถาวรตลอดไป

กล่าวสรุปได้ว่า รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หมายถึง “หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น รวมถึงผู้นำ ผู้ปกครอง หัวหน้า เจ้าหน้าที่ และผู้ถูกปกครองหรือประชาชน และบุคคลที่เป็นสมาชิกในองค์กรนั้น ตลอดจนคนในสังคมหรือชุมชนนั้น ทำให้ได้ธรรมาภิบาล (Good government) และพลเมืองหรือประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยหลักธรรม จริยธรรม คุณธรรม กฎระเบียบ หรือการมีศีลธรรม และอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ก่อเกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคมไม่เอาเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกสร้างความปองตองระหว่างกัน ระหว่างวัฒนธรรม และยึดกับทุกพวกทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะเกิดประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมและในโลกนี้

เอกสารอ้างอิง

- คนอง วังฝายแก้ว. (2554). รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
 _____.(2560). รัฐประศาสนศาสตร์ในพระสูตร. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2561.
 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/504174>
 พระครูสุธีธรรมจริยวัฒน์. (2560). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2548). รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนว
พุทธ.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม
พระวรพงศ์ สุชีโว. (2558). รัฐศาสตร์กับพระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม
2561. จาก <http://woraphong39.blogspot.com/2015/10/>
สงบ เชื้อทอง. (2560). รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย

คุณลักษณะพิเศษของผู้เผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา

Special characteristic of Buddhist delegates in Buddhism

พระมหาวิรุธ วิโรจน์¹, พระครูปลัดสุรวุฒิ จันทมโม,ดร²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Email:wiruth2009@hotmail.com

บทคัดย่อ

การเทศนาธรรมนั้น ถือเป็นวิธีการเผยแผ่ธรรมที่สำคัญและได้ผลดียิ่งมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล นอกจากเนื้อหาของหลักธรรมที่เป็นคำสอนและเทคนิควิธีการนำเสนอที่จะทำให้ผู้ฟังสนใจใคร่รู้แล้ว ตัวผู้สอนเองยังต้องประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษที่จะก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในจริยวัตรของผู้เผยแผ่ธรรม อันมีต้นแบบอันงดงามมาจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้เกิดความรู้สึที่ดี มีความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อชีวิตของตน ได้พัฒนาจิตใจและสติปัญญาให้ถึงที่สุดแห่งทุกขในที่สุด ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักการและเทคนิควิธีเหล่านี้ เพื่อให้ผู้เผยแผ่ธรรมนำไปใช้ในการสอนธรรม ได้แก่ ธรรมในทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) กัลยาณมิตรธรรม ธรรมเทศกธรรม เทศนาวิธี วุฑฒิธรรม พหุสูตร และจรรยาบรรณของผู้สอนธรรม เป็นต้น โดยหลักการเหล่านี้ นอกจากจะทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแล้ว ยังเป็นสิ่งโน้มน้าวจิตใจให้ผู้สดับธรรม สนใจและซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอน เพราะเห็นคุณค่าในตัวของผู้เผยแผ่ธรรมนั้นด้วย มีกำลังใจที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เห็นคุณค่าในความดีงาม และความประเสริฐของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้บรรลุเป้าหมายของการเผยแผ่ธรรม อันเป็นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา คือการสร้างคนให้เป็นคนดี ดังนั้น ผู้สอนธรรมที่ประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมเพื่ออุดมการณ์ที่จะสืบทอดและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืนยาวนานต่อไป

คำสำคัญ: คุณลักษณะพิเศษ, ผู้เผยแผ่ธรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

The preaching is an important and effective way to spread out the Dhamma and propagate Buddhism since the Buddha period. Besides the content of the doctrines and techniques which present to the listeners that make them being eager to know. The preachers themselves must also have a special feature that will generate the faith in the ethics that become from the role model of the Lord Buddha's conduct. In order that the listeners will have good feeling and intend to follow those teachings for their own life by develops mind and intellect to the end of suffering. So, the Buddha gave these principles and techniques for the preacher to use in Dhamma teaching such as Uparimadisa (Dhamma of the upper direction), Kalyanamitta dhamma (Qualities of good friend), Dhammadesaka Dhamma (Qualities of preachers), Desanavidhi (the Buddha style of teaching), Vuddhi Dhamma (Noble growth), Bahhussutanga (Qualities of learned person) and Preacher's ethics. By these principles, in addition to the faith, it's also convinced the listeners to pay attention and appreciate to the doctrine because of the ethics features of the preacher, have an encouragement in dhamma practice and acknowledge in goodness of the Buddhist doctrines. Achieving the goal of dhamma disseminate, the Buddhism essential of making good persons. Therefore, the preachers who have special features mentioned above will success in Dhamma propagation for the ideology of inherited and preserved the Buddhism forever.

Keywords: special characteristic, Buddhist deligate, Buddhism

บทนำ

ในยุคสมัยที่โลกสับสนในเรื่องความดีความไม่ดี และผู้คนต่างสงสัยว่าทำอะไรจึงจะอยู่ในขอบเขตแห่งความดี ความพอดี อะไรเป็นบุญกุศล แคไหนเรียกว่าไม่ดี ไม่เหมาะ เป็นบาป จริยธรรมหรือจรรยาบรรณมีขอบเขตแคไหนเพียงใดในโลกของสังคมที่นำหน้าด้วยวัตถุนิยม หรือในภาษาธรรมก็คือ โลกียะนั้นเต็มไปด้วยกิเลสในลาภ

ยศ สรรเสริญ สุข อำนาจ วาสนา บารมีทั้งที่ชอบธรรม และไม่ชอบธรรม ย่อมทำให้ผู้คนต่างตื่นรนไปตามความอยากของกิเลสในจิตใจตน จนมองไม่เห็นหนทางสว่าง สาธุชนผู้มุ่งแสวงหาธรรมจึงหวังพึ่งธรรมอันแท้จริง มาช่วยแก้ปัญหาชีวิตและพัฒนาตน พัฒนาจิตใจ สติปัญญา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ หรือแผ้วถางเพื่อหาหนทางแห่งการพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังนั้น นอกจากเนื้อหาของธรรมที่นำมาเผยแผ่ วิธีการ และเป้าหมายในการสอนอย่างครบถ้วนเพื่อให้การเผยแผ่ธรรมนั้นบรรลุผลได้อย่างสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังอย่างแท้จริงแล้ว ผู้เผยแผ่ธรรมเองก็เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยที่จะต้องสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้น และเพื่อโน้มน้าวใจของผู้ฟังให้อยากปฏิบัติความดีเหล่านั้นตามไปด้วยจึงจะนับได้ว่า การเผยแผ่ธรรมนั้นสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบอย่างครบถ้วนงดงาม

คุณลักษณะพิเศษของผู้เผยแผ่ธรรม

การเผยแผ่ธรรมหรือการสอนธรรมนั้นได้สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และได้พัฒนารูปแบบและวิธีการสอนกันไปตามยุคสมัย แต่ที่ยังคงเอกลักษณ์อยู่ก็ไดแก่ การเทศนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การสนทนาและการตอบปัญหาธรรมรวมถึงการปฏิบัติตนให้เป็นที่เคารพศรัทธาของสาธุชนทั้งหลายก็นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเผยแผ่ธรรมด้วยเพราะแม้จะมีเทคนิคในการสั่งสอนมากมายหลายวิธีแต่เทคนิควิธีบรรยายธรรมโดยมีผู้แสดงธรรมที่น่าเคารพเลื่อมใส นั้นนับได้ว่าเป็นวิธีที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นอันดับหนึ่งและได้ผลเป็นอย่างดียิ่งและนอกเหนือจากการแสดงธรรม เพื่อนำหลักธรรมไปสู่มหาชนทั้งหลายให้ยึดมั่นให้สมาธิปฏิบัติแล้วพระพุทธเจ้ายังได้ทรงประทานหลักการและเทคนิควิธีในการเผยแผ่ธรรมให้เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้ผู้แสดงธรรมนั้นได้นำไปใช้ให้เกิดผลต่อผู้เผยแผ่ธรรมนั้นด้วย ดังนั้น ผู้เผยแผ่ธรรมจึงต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่ติดต่อกันดังนี้

1. ผู้เผยแผ่ธรรม ควรรักษาไว้ซึ่งเจตนาตั้งเดิมของพระพุทธเจ้า เจตนารมณ์ที่พระพุทธเจ้า ได้ทรงวางหลักไว้ นั้น ควรได้ยึดถือพุทธดำรัสที่ตรัสเมื่อทรงส่งพระสาวก 60 รูป ไปประกาศพระพุทธศาสนาในคราวแรกว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราได้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็เหมือนกันท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก แต่อย่าไปรวมกัน 2 รูปโดยทางเดียวกันจงแสดงธรรมมีคุณในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ จงประกาศพรหมจรรย์อัน

บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์หลายที่มีกิเลสบังปัญญาจตุสรีในจักขุน้อยเป็นปกติมีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง ผู้รู้ที่ทั่วถึงธรรมจักรมีอยู่ แม้เราจะไปยังตำบลอรุเวลาเสนาานิคม เพื่อจะแสดงธรรม”

2. ผู้เผยแพร่ธรรมควรดำรงไว้ซึ่งหลักการของการเผยแผ่ในฐานะที่ตนเป็น “ทิศเบื้องบน” ซึ่งจะต้องเป็นผู้สั่งสอน โดยมุ่งถึงประโยชน์ของผู้รับการสอนเป็นสำคัญ คือ

- 1) ห้ามปรามให้พ้นจากความชั่ว
- 2) สอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี
- 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- 5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- 6) บอกทางสวรรค์ให้
- 7) สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

3. ผู้เผยแพร่ธรรมควรทรงไว้ซึ่งองค์ธรรมของความเป็นครูจึงควรประกอบด้วย องค์ธรรมต่างๆ ได้แก่ ความเป็นกัลยาณมิตร หรือผู้ตั้งอยู่ในกัลยาณมิตรธรรม ปรารถนา ที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขกายสุขใจ เป็นผู้ตั้งใจที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟัง เป็นผู้มึ ศิลปะแห่งการเผยแผ่ธรรมหรือสอนธรรมเป็นผู้ประกอบด้วยลักษณะแห่งการสอนของ พระบรมครูโดยองค์ธรรมเหล่านั้นจะช่วยพัฒนาผู้เผยแพร่ธรรมหรือผู้สอนธรรม พัฒนาผู้ สดับธรรม และพัฒนาขบวนการเผยแผ่ธรรม และส่งเสริมสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่าง ผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งตรวจสอบตนเองด้วยโดยจะได้อธิบายรายละเอียดในแต่ละองค์ ธรรมไปตามลำดับอันได้แก่ ด้วยการแสดงความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการเพื่อ สร้างความสนิทคุ้นเคยให้ผู้สดับธรรมเชื่อใจต่อการแสดงธรรมที่กำลังแสดงออกไป คือ

1) ปิโย น่ารัก คือมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของผู้ฟังธรรม เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง เป็นสื่อให้ผู้ฟังธรรมอยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม

2) ครุ นำเคารพ คือเป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้และปลอดภัย

3) ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง คือเป็นผู้ทรงคุณคือมีความรู้และภูมิ ปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้อบรมและพัฒนาปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรถือเอาเป็น แบบอย่าง ทำให้ผู้สดับธรรมระลึกถึงและเอ่อย่างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

4) วตตา รู้จักวิธีการแสดงธรรมให้ได้ผล รู้จักชี้แจงเนื้อหาแห่งธรรมให้ผู้ สดับธรรมได้เข้าใจ และรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร และคอยแนะนำให้คำแนะนำว่า กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) วจนกฺขโม อตทนต่อถ้อยคำ คือ ผู้เผยแผ่ธรรมพร้อมที่จะรับฟัง คำปรึกษา ไม่เบื่อกับที่จะตอบคำถาม รับฟังคำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อตทนฟังได้ไม่ ฉุนเฉียว

6) คมภีรณจ กถิ กตฺตา แสดงแถลงเรื่องล้าลึกได้ คือผู้เผยแผ่ธรรมสามารถ อธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้ผู้สดับธรรมเข้าใจและให้ผู้สดับธรรมเรียนรู้เรื่องราวที่ ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7) โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่แนะนำในอฐาน คือผู้เผยแผ่ธรรม จะไม่แนะนำ ในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

นอกจากนี้ผู้เผยแผ่ธรรมควรตั้งอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรมคือการเป็นผู้ให้ ความรู้ที่เรียกว่า ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ คือมีความตั้งใจที่จะให้ความรู้ความเข้าใจ แก่ผู้ฟังอย่างแจ่มชัดด้วยการสอนที่ประกอบด้วยเนื้อหาแห่งหลักธรรมที่สอนอย่างเป็น ขั้นตอน มีเหตุผล มีความเมตตาที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่สาธุชนผู้รับฟังธรรมนั้นไม่สนใจ เรื่องอามิส และที่สำคัญคือไม่เผยแผ่ธรรมโดยไม่กระทบตนหรือกระทบผู้ใด คือ

1) อนุปฺพุทฺธิกัถิ เผยแผ่ธรรมให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือ เนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยลำดับ

2) ปรียาทสฺสาวิ ชีแจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชีแจงให้เข้าใจชัด ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเอียงไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล

3) อนุทฺยตฺติ ปฏิจฺจ เผยแผ่ธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ แสดงธรรมด้วยจิต เมตตา มุ่งจะให้เกิดผลดีแก่ผู้สดับธรรม

4) น อามิสฺสนฺตโร ไม่เผยแผ่ธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ แสดงธรรมมิใช่ เพราะมุ่งหวังว่าจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

5) อตฺตฺตานญฺจ ปฺรณฺจ อนุปฺพหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ แสดงธรรมตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

นอกจากนี้การเผยแผ่ธรรมนั้นผู้สอนธรรมควรมีความชำนาญในการสอน และมีลีลาของความเป็นครูผู้มีศิลปะแห่งการสอนธรรมเพื่อช่วยโน้มน้าวใจผู้ฟังให้อยาก ปฏิบัติตามต่อไปและเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เผยแผ่ธรรมควรมีอยู่ คือเทศนาวิธี 4 ประการ ได้แก่

1) สันทีสนาชี้ให้ชี้จะสอนอะไรก็ชี้แจงแสดงเหตุผลแยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งตั้งงมมือไปเห็นกับตา

2) สมาทปนาชวนให้ปฏิบัติคือสิ่งใดควรทำก็บรรยายให้เห็นความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่าเห็นสมจริงจนผู้ฟังยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3) สมุตเตชนาเร้าให้กล้าคือปลุกใจให้ศีกคักเกิดความกระตือรือร้นมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก

4) สัมปหังสนาปลุกให้เร้าเริงคือทำบรรยายภาศให้สนุกสดชื่นแจ่มใสเบิกบานใจให้ผู้ฟังแจ่มชื่น มีความหวังมองเห็นผลดีและทางสำเร็จการยึดถือลักษณะการสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมครูด้วยการตรวจสอบตนเองและเพื่อเป็นการประเมินผลในการสอนธรรมของตนว่าประสบผลเช่นใดเท่ากับเป็นการพิจารณาตนให้เหมาะสมต่อการเป็นครูผู้สอนธรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือสอนด้วยความรู้จริง เห็นจริง ทำได้จริง จึงสอนเขาสอนอย่างมีเหตุผล ให้ผู้ฟังพิจารณาเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งด้วยปัญญาของตนเองและสอนให้ได้ผลจริง สำเร็จตามความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้นๆ เช่นให้เข้าใจได้จริงเห็นและเข้าใจในความจริงที่สอนทำได้จริงนำไปปฏิบัติได้จริงเป็นต้น

4. ผู้เผยแผ่ธรรมควรคงไว้ซึ่งองค์แห่งธรรมกถิกคือนักเทศน์5อย่างการเป็นผู้เผยแผ่ธรรมไม่ว่าจะเป็นการสอนธรรมในลักษณะใดก็ตามถือว่าท่านเป็นพระธรรมกถิกที่ได้ นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาแสดงให้สาธุชนได้ทราบจึงควรมีปรัชญาประจำใจเพื่อการสอนธรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ด้วยการคงไว้ซึ่งหลักการแสดงธรรมของพระธรรมกถิกดังนี้

1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ

2) อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ

3) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือไม่อวดตน หรือกล่าววาจากระทบเสียตสีผู้อื่น

5. ผู้เผยแผ่ธรรมควรพัฒนาความรู้ของตนให้มากด้วยองค์คุณของพหูสูต และตามหลักกฐติธรรมเพื่อใช้เป็นหลักการสร้างความเจริญงอกงามแห่งปัญญาของตนในการแสวงหาความรู้สร้างความเข้าใจในหลักธรรมเพื่อที่จะสอนได้อย่างถูกต้องรวมทั้งปรับปรุงตนให้น่าศรัทธาเลื่อมใสรวมถึงการนำหลักธรรมไปใช้อย่างเหมาะสม เหมาะแก่การสอนและการเผยแผ่ธรรมด้วยการพัฒนาปัญญาของตนในการแสวงหาความรู้ด้วยองค์คุณของพหูสูต5ประการคือ

1) พหุสสุตาฟังมาก คือเล่าเรียนสดับฟังรู้เห็นอ่านให้มากสั่งสมความรู้ในด้านนั้นไว้ให้มากมายกว้างขวาง

2) ธตาจำได้คือจับหลักหรือสาระได้ทรงจำเรื่องราวหรือเนื้อหาสาระไว้ได้แม่นยำ

3) วจสาปริจิตาคล่องปากคือท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล้วคล่องจัดเจนใครสอบถามก็พูดชี้แจงแถลงได้

4) มนसानุเพกขิตาเจนาใจคือใส่ใจนึกคิดจนเจนาใจนึกถึงครั้งใดก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัดเจนมองเห็นโล่งตลอดไปทั้งเรื่อง

5) ทิฏฐิยาสุปฏิวิทธาขบได้ด้วยทฤษฎีคือเข้าใจความหมายและเหตุผลแจ่มแจ้งลึกซึ้งรู้ที่ไปที่มาเหตุผลและความสัมพันธ์ของเนื้อความและรายละเอียดต่างๆ ทั้งภายในเรื่องนั่นเองและที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นในสายวิชาหรือทฤษฎีนั้นปรุงร่งตลอดสาย นอกจากนี้การสร้างความรู้แห่งปัญญาของตนในการแสวงหาความรู้ของผู้เผยแพร่ธรรมย่อมเป็นการพัฒนาองค์ความรู้และปัญญาให้เพิ่มพูนขึ้นในตัวผู้สอนธรรม ด้วยการยึดหลักวุฒิธรรม 4 คือ

1) สัปปริสังเสวะ เสวนาผู้รู้คือรู้จักเลือกหาแหล่งวิชาคบหาท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณความดีมีภูมิธรรมภูมิปัญญาน่านับถือ

2) สัทธัมมัสสวนะ ฟังดูคำสอน คือเอาใจใส่สดับรับฟังคำบรรยายคำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรงและจากหนังสือหรือสื่อมวลชนตั้งใจเล่าเรียน ค้นคว้าหมั่นปรึกษาสอบถามให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริง

3) โยนิโสมนสิการคิดให้แยกแยะคือ รู้เห็นได้อ่านได้ฟังสิ่งใดก็รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะและสืบสาวให้เห็นเหตุผลว่านั่นคืออะไรเกิดขึ้นได้อย่างไรทำไมจึงเป็นอย่างนั้นจะเกิดผลอะไรต่อไปมีข้อดีข้อเสียคุณโทษอย่างไร เป็นต้น

4) อัมมานุธรรมปฏิบัติปฏิบัติให้ถูกหลักนำสิ่งที่ได้เล่าเรียนรับฟังและไตร่ตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมายให้หลักย่อยสอดคล้องกับหลักใหญ่ และข้อปฏิบัติธรรมอย่างรู้เป้าหมายเช่นสันโดษเพื่อเกื้อหนุนงานไม่ใช่สันโดษกลายเป็นเกียจคร้าน เป็นต้น

6. ผู้เผยแพร่ธรรม ควรคงไว้ซึ่งจรรยาบรรณแห่งความเป็น “ครูผู้สอนธรรม” อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อภาพรวมของการเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยปราศจากการชี้อันผิดจากครูผู้สอนและนำไปสู่การปฏิบัติอันจะเป็น

ผลประโยชน์ที่ประเสริฐของผู้ได้รับต่อไปเป็นการสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนี้คือ

1) ครูสอนธรรมควรรักษาไว้ซึ่งหลักการเผยแผ่ธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ การสอนธรรมควรเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งจิตเป็นเมตตาและตั้งจิตเพื่ออนุเคราะห์ผู้เรียนด้วยเมตตาโดยปราศจากอามิสตอบแทน

2) ครูสอนธรรมควรรักษาไว้ซึ่งจริยวัตรอันงดงามตามรูปแบบแห่งธรรมวินัย ไม่ลู่อ้างแกกิสเล็ก ๆ น้อย ๆ สำรวมกิริยามารยาทของตนอย่างดีที่สุดอันจะเป็นการสร้างศรัทธาให้แก่ผู้รับคำสอน ผู้สนับสนุนและผู้เห็นทั้งเป็นการเหมาะสมแก่ฐานะของตน

3) ครูสอนธรรมควรศึกษาหลักคำสอนพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องในสิ่งที่ตนศึกษา หากไม่เข้าใจควรสอบถามท่านผู้รู้ก่อนจะสอน พึงระมัดระวังที่จะแสดงเหตุผลหลักธรรมที่ตนยังไม่เข้าใจด้วยทัศนะของตนเอง

4) ครูสอนธรรมควรแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา แสวงหาศิลปะแห่งการสอนที่เหมาะสมและไม่เสียต่อสมณฐานะ ปมีหลักการสอนที่สามารถสร้างความเข้าใจและสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับคำสอนได้ การสอนแต่ละครั้งจะต้องมีการวางแผนการสอนอย่างเป็นระบบ

5) ครูสอนธรรมควรภาคภูมิใจในการปฏิบัติงานของตนว่าเป็นงานอันยิ่งใหญ่และประเสริฐยิ่งยากที่บุคคลทั่วไปจะกระทำได้ เพราะจะต้องทำด้วยความศรัทธา ความเสียสละ ความอดทนต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์โดยทันต่อเหตุการณ์แต่ไม่เสียความเป็นสมณะ

6) ครูสอนธรรม ควรจะปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การจะสอนสิ่งใดก็ตาม หากผู้รับคำสอนได้เห็นข้อปฏิบัติของผู้สอนสิ่งใดก็ตาม หากผู้รับคำสอนได้เห็นข้อปฏิบัติของผู้สอนที่ได้กระทำเนแบบอย่างด้วย การสอนนั้นจักได้รับความเชื่อถือ ทั้งเป็นหน้าที่ตามฐานะที่ตนต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วย

7) ครูสอนธรรมควรเน้นความรู้ด้านพุทธิปัญญาควบคู่ไปกับการนำไปใช้เสมอ เพราะการปฏิบัติตามย่อมส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์สุขสมดังเจตนาของการสอนธรรม หากจะพึงมีศาสตร์หรือศิลป์ใดๆ ก็ตามอันเกี่ยวเนื่องกับการแสวงหาความรู้ การสอนและทำหน้าที่อื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการสอนครูสอนธรรมพึงศึกษาศาสตร์และศิลป์นั้นๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อจักเป็นประโยชน์ต่อการทำหน้าที่

7. ครูสอนธรรมที่รับผิดชอบการสอนธรรมศึกษา หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องในสถานศึกษา หรือองค์กรอื่นๆ ควรสร้างสัมพันธภาพอันดีกับผู้บริหารสถานศึกษาครู

บุคลากรของโรงเรียนและนักเรียน การติดต่อสื่อสารจะพึงกระทำโดยเคารพกันและกัน ควรระมัดระวังเรื่องความสัมพันธ์เกินขอบเขตของการสอนและระมัดระวังที่จะแสดงออกต่อนักเรียนหญิงอย่างเหมาะสมไม่สร้างสัมพันธ์ฉันทารักแบบชาวบ้านให้เกิดขึ้น

8.) ครูสอนธรรม ไม่ควรทำงานเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างหรือเห็นแก่ประโยชน์อื่นๆ มากไปกว่าประโยชน์ทางจิตใจที่ผู้เรียนจะได้รับ ความมองประโยชน์จากการได้รับคำสั่งสอนตามหลักของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญอย่าพึงอาศัยการสอนเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ นอกจากนี้

9. ครูสอนธรรมไม่ควรปล่อยใจของตนให้ตกไปสู่อำนาจแห่งอคติดำเนินการสอนธรรมและจัดการเรียนการสอนตามระบบให้เป็นไปด้วยความยุติธรรมเพื่อรักษาไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความสำคัญของการศึกษาของคณะสงฆ์และการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาควรมี “จรรยาบรรณของครูสอนธรรม” จึงนับเป็นสิ่งที่จำเป็นอีกประการหนึ่งที่ผู้ทำหน้าที่ในการสอนพระปริยัติธรรมไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนักธรรมหรือธรรมศึกษา ล้วนต้องอาศัยหลักการในการทำงานและควบคุมตนเองอันจะนำมาซึ่งความสำเร็จแห่งการสอนหากครูสอนธรรมปฏิบัติได้ดังกล่าวโดยไม่มีวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝงอยู่ย่อมนับได้ว่าเป็น “ครูสอนธรรม” อย่างแท้จริง

สรุป

โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่าคุณลักษณะพิเศษของผู้เผยแผ่ธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดศรัทธาเป็นเบื้องต้นแก่สาธุชน สามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้สวดธรรมให้สนใจและซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอนของ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีกำลังใจที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเห็นคุณค่าในความดีงาม และความประเสริฐของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจนบรรลุเป้าหมายของการเผยแผ่ธรรมอันเป็นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาคือการสร้างคนให้เป็นคนดี การเผยแผ่ธรรมด้วยใจที่ประกอบด้วยองค์ธรรมทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออุดมการณ์ที่จะสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืนยาวนาน สมดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักไว้ให้ในเบื้องต้นของการประกาศพระศาสนาว่า

“จรถ ภิกขเวจวาริกิ พุชชนิตายพุชชนสุขาย โลกานุกมปาย....” ความหมายก็คือเพื่อประโยชน์แก่อกุศล และความสุขแก่คนทั้งหลายและเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- การศาสนา, กรม. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 4,9,10,11,16,21,22,23.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต). (2541). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า 637.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 17.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ. หน้า 172.

Ven. Maha Ghosananda's Contributions to Social Well-Being in Cambodia

Ven. Pov Sarun

¹Preah Sihanoukraj Buddhist University
Corresponding Author, E-mail: pov.sarun@yahoo.com

1. Introduction

Cambodia is a Theravada country, which estimates to be 95 percent of its population are the follower of the Buddha; and where the monks hold an important place in the society at large. Buddhism is a part of the development in the social order, and it's strongly played as social well-being in Cambodia. However, presently, social well-being is very important to the Cambodian Society and its people. But unfortunately, from April 17, 1975 to January 1979, social well-being in Cambodia was entirely destroyed by the Khmer Rouge. Due to the fact that the Khmer Rouge starved people to death and isolated the country from other countries, Cambodia and its population were suffering beyond one's imagination; millions of people died from this civil war. Many monasteries were destroyed, and monks were killed and forced to lay lives. In addition, both public and private schoolings were impasses. After the Khmer Rouge Regime, Buddhism was re-established, and slowly began to increase with the re-ordination of Buddhist Monks who ran away from monasteries during the purges. They came back to monasteries re-establish and re-build monasteries with the supporting of lay Buddhist. Buddhism in Cambodia has deeply flourished after the Khmer Rouge era through the hard work of the Buddhist monks, especially Ven. Maha Ghosananda. Buddhism in Cambodia is divided into two sects: Mahānikaya and Dhammayutanikaya.

Cambodian Buddhism has been growing and developing in the country under the leadership of Buddhist monks and lay Buddhists.

Nowadays, Cambodian Buddhist monks are helping people in the areas of education, physical health, mental health, and moral development. Both of Cambodian Scholar Monks, Great Supreme Patriarch Choun Nath and His Holiness Maha Ghosananda had participated in the important roles of re-building Buddhist Saṅgha and engaged Buddhism in the Cambodian Society. Especially, their contributions were much concerned for the development of the Cambodian Society to present day. In addition, Ven. Maha Ghosananda, from 1929 to 2007, was the founder of peace and social movement in Cambodia. His contributions were engaged to Buddhism throughout, such as the series of Dhammayietra and other attempts to utilize the influences of Saṅgha to revolutionize the social aspects in the Cambodian Society. Furthermore, He taught people how to cure of physical and mental sufferings that brought Cambodia to a form of Engagement in Buddhism, which not previously seen among Cambodian Religious Institutions.¹

Ven. Maha Ghosananda was a Cambodian Buddhist monk who survived the dark ages of the Khmer Rouge regime. He served as the Patriarch (*Samdech*) in Cambodia under the Former Majesty King Narodom Sihanouk. Ven. Maha Ghosananda served as a representative of the Cambodian nation-in-exile to the United Nations and was influential in peace talks throughout the 1980s. In the 1990s, he led a series of dangerous journeys called Dhammayietra, “Pilgrimages of Truth” throughout many areas of Cambodia. He propagated Buddhism in the Cambodian society by his famous Dhammayietras. He taught Dhamma, and built a bridge of peace.

¹ Ian Harris, “Saṅgha Groupings in Cambodia”, *Buddhist Studies Review*, (UK Association for Buddhist Studies, 2001), 18 (I): 65–72, pp. 79-83.

He was nominated for Nobel Peace Prizes four times. He was known as *Samdech Sang Santipeap* and was seen as the spiritual leader for the Cambodian people and the rest of the Buddhist world.

2. Engaged Buddhism

Ven. Maha Ghosananda was a great social worker who followed in the footsteps of the Buddha. Ven. Maha Ghosananda devoted his entire life to assist Cambodians and all other people in the world with his teachings of compassion and loving-kindness. Ven. Maha Ghosananda educated many Cambodians, including the young, the old, the rich and the poor, as well as sick and healthy people. He taught Cambodians how to live and how to share in their society. He taught Cambodians that with meditation practice and mindfulness, they could avoid anger, and thereby not harm others. Ven. Maha Ghosananda used Dhammayietra in the place of social workers to cure the pain of the Cambodian people.

During the 1980s and 1990s, the Venerable Maha Ghosananda developed the existing form of Buddhism in Cambodia, into the engaged Buddhist movement. He re-built and established engaged Buddhism in Cambodia and helped the Cambodians survive. His activism began with the re-building of Cambodian Buddhism, teaching *Dharma*, teaching peace through example, and being completely non-partisan, successfully offering his peace ministry even to members of the Khmer Rouge.

Many Buddhist leaders in Cambodia knew about the engagement Buddhism of Ven. Maha Ghosananda. Ven. Maha Ghosananda's works were deeply involved with peace and the reconciliation of the Cambodian society. He made few attempts to justify his work or explain how it had been effective. He did not acknowledge differences between traditional Buddhist practice and social action. For him, a meditation retreat, rebuilding the

saṅgha, and leading national peace walks were all activities for peace. Finally, he and his followers agreed that his service served as an example: a genuinely peaceful, non-partisan present in a volatile setting – that was his valuable role as an activist.²

For Ven. Maha Ghosananda, consciousness was the starting point for social ethics because one's mental state generates all one's verbal and physical activities.³ Everyone is personally responsible for the health of their society. Therefore, Ven. Maha Ghosananda unfailingly started and returned to one's mental state when discussing social action. For example, when discussing the land mine crisis, he asserted that to remove land mines, the metaphorical land mines in greed, anger, and delusion must first be removed.⁴ Ven. Maha Ghosananda's social teachings were the framework for the education and experiences in Cambodian society today. He worked predominantly for social interaction and peace for everyone. His traditional Buddhist education likely provided his focus on non-violence and internal transformation. He trained meditation in the way in which he himself was trained as a forest monk. It taught him the central value of inner peace as a basis for social peace.⁵ His training with social thinkers led him to perform an effective form of social work in the camps and other activities such as the peace walk. His training as a Buddhist monk was complementary to the Buddhist practice and social harmony. Buddhist narratives familiar to

² Christopher Queen, *Action Dharma: New Studies in Engaged Buddhism*, Damien Keown, Charles Prebish (eds.), (London: Routledge, 2003), p. 111.

³ Thera, V. N. (trans.), *The Dhammapada Verse 1*, (1971).

⁴ Speech by Samdej Preah Maha Ghosananda on the occasion of "International Peace Day, and Cambodian Festival Pchum Ben", in the Dhammayietra Center for Peace and Non-violence, (1995).

⁵ Susan Green, "Calm in Chaos: Monk Keeps His Peace Through Terrors of Cambodia", (The Burlington Free Press, 1 October 1981): p. 11.

Cambodians provided a model for Buddhism to serve as a healing force for individuals and society at large.⁶ Ven. Maha Ghosananda's approach was relevant to the Cambodians by virtue of being both immediate and long term, accessible to all, and totally inclusive. The great peace walk throughout various parts of the country, was his incentive. By following the teachings of Buddha, his teachings were of benefit to all human beings. Ven. Maha Ghosananda worked tirelessly for Buddhism and Cambodian society. He established temples and refugee camps on the Thai-border and attended religious conferences. Ven. Maha Ghosananda did much for the Khmer society, such as building monasteries, refugee camps on the borders, the setting up of Dhammayietra Centers and other Buddhist education places. He also founded other Buddhist organizations which still influences society up to the present day. Moreover, Engaged Buddhism has become a most powerful action in the Cambodian society at the present day. Buddhist monks are a part of the society which has important roles to rebuild Buddhism and to establish the Cambodian society with activists of the Dharma. Thus, Engaged Buddhism almost work with the society and it can affect to the social harmony and social well-being as well.

3. Contributions to Social Well-Being

3.1 Peace Activities

Peace is the way of the social well-being. Ven. Maha Ghosananda's peace activities were well-known: the Dhammayietra that he organised, where Cambodian monks and lay people walked together through parts of the country that were still dangerous and disturbed. The pilgrimage had its origins in the traditions that the Buddha led his followers on many different

⁶ Charles Hallisey, Anne Hansen, "Narrative, Sub-Ethics, and the Moral Life", *The Journal of Religious Ethics*, (1999): 305-327.

places, including battlefields, to preach the Dharma. Dhammayietra was the local method of peace-building in Cambodia.

According to Khemacaro (1998), Dharma is a path to build a peace. And then he pointed out that Dharma was a process of social activists, and social change to create more peace and harmony for the people and the society. He also mentioned that the activities of Ven. Maha Ghosananda in Dhamma teachings and peace walk which those processes to solve the problem of the Cambodian society and it could bring peace to Cambodia. Cambodians must actively contribute to achievement on loving-kindness, compassion, and wisdom for the better living in the society.⁷

The Dhammayietra movement of Ven. Maha Ghosananda grew out of an experience of profound suffering. He frequently prayed – the suffering of Cambodia has been deep with this suffering came great compassion. He believed that suffering of such magnitude as the Cambodian Holocaust lead to gut-level revulsion from violence that cut through all other considerations. In a Cambodia still enveloped into warring camps, Ven. Maha Ghosananda called the Dhammayietra - that army of the Buddha, and an army for peace that would shoot the people with bullets of loving kindness. He declared that non-violence is the primary precept of Cambodian history, culture, and religion.⁸

The suffering of Cambodia has been deep.
 From this suffering comes Great Compassion.
 Great compassion makes a peaceful heart.
 A peaceful heart makes a peaceful person.
 A peaceful person makes a peaceful family.
 A peaceful family makes a peaceful community.

⁷ Yos Hut Khemacaro, “Steering the Middle Path: Buddhism, Non-Violence and Political Change in Cambodia”, *Safeguarding Peace: Cambodia’s Constitutional Challenge*, (Special Issue, Accord 5, 1998): 73.

⁸ Sallie King, *Being Benevolence: The Social Ethics of Engaged Buddhism*, (Honolulu: University of Hawaii Press, 2005), p. 164.

A peaceful community makes a peaceful nation.
A peaceful nation makes a peaceful world.
May all beings live in happiness and peace.⁹

3. 2 Mental Health

After the Cambodia deliverance from the civil war and genocide, the mental suffering of the Khmer people and their mental depression have occurred until present day. These historical tragedies made Ven. Maha Ghosananda started leading a group of people to walk, Dhammayietra, for mind-training and mind-strengthening. Ven. Maha Ghosananda built up a small camp with a Buddha statue to help the Cambodian people who lived in a long the Cambodia-Thai border. They came to pray and chant the Dhamma of the Buddha. He taught the Dhamma of the Buddha to the people on how to train the mind from step by step in meditation every morning and evening. This training of the mind could affect the peace and harmony of Cambodians as well. When Cambodian people practiced deeply on mind concentration, then their mind rose up, fresh and calm for the living in the peace and harmony.

3. 3 Physical Health

After the defeat of the Khmer Rouge, those people who suffered these effects from body tortures became disabled with dilapidated bodies. Ven. Maha Ghosananda taught Cambodian people to concentrate their minds and to train their mind bodies by doing meditation and walking meditation slowly. Dhammayietra was not only walking for peace and reconciliation, but it also formed part of training the mind and body to be in good health and reduced stress. The body action is a very important thing in daily life. The body is the elements of attachment to the mind. If the body

⁹ Maha Ghosnanda, *Step by Step: Meditation on Wisdom and Compassion*, Mahoney J.S., Edmonds P. (eds), (Berkeley: Parallax Press, 1992).

is broken, then mind become scattered. When the mind scatters, then the body also separated.

Ven. Maha Ghosananda taught Cambodian people how to train the mind and body by breathing in and breathing out. Breathing is not the past, and not the future, but the present moment. He also said the future is not coming, the past has gone, and we must try to live in the present moment. We must do the work properly by being just and with the righteous living. We must live to help our society to be safe, developed and stable, and not let it fall down into the dark society or to war, like they endured for many years before. If we can lead our mind and body going smoothly with mindful living and then happiness, harmony and peace will be with us and affect our society as well. All Khmer people now are more understanding, living with Buddhist Supremes using their life living in the most precious society.¹⁰

3. 4 Compassion

Ven. Maha Ghosananda offered his unlimited compassion to all people, whether Cambodians or not. His warm personality and great compassion won the battlefield of Cambodian suffering since the civil war until the present day. He taught the Cambodian people in a Buddhist meditative way to create more compassion. Meditation is the way to train the mind and make the mind concentrate deeply on sharing the love and compassion to others. He taught Cambodian people how to love oneself and love others. He said that when we make love we share that love to others. Then the happiness and peace will be with us all times. So we have to fight

¹⁰ Ven. Nan Sarith, Interviewed by Ven. Sarun Pov, Wat Sompov Meas, Phnom Penh, Cambodia, April 27, 2016.

back with the war of hatred and delusion to get the benefits that come with successful living, in peace and happiness till the end of life.¹¹

Dhammayietras were a journey towards peace for people who walk along the road of mindfulness and compassion. The Dhammayietra movement believes that no other skill is as important as the development of compassion in personal preparation for the walk or social action because only compassion gives staying power in a protracted nonviolent struggle. Compassion is considered the key virtue in Buddhism with both a method and a result on the path of personal and social liberation.¹² If the Khmer Rouge should be shown once again the warmth of virtue and love, then they could again learn to differentiate between right and wrong, good and evil, and live in peace.¹³

4. Impact to the Cambodian society

As for the impact of Ven. Maha Ghosananda's contributions of peace, it could say that peace occurred whenever conflict and violence were reduced or ended. Ven. Maha Ghosananda stopped the war and looked for peace in Cambodia. He used the Dhammayietra way by walking through many dangerous paths to demand peace in Cambodia. However, the action of the Dhammayietra was not enough to bring peace in Cambodia; it needed the inclusion of compassion to bring peace. When all people and walkers on the path had compassion in both internal and external mind, then peace

¹¹ Odom Vann Sivorn, Interviewed by Ven. Sarun Pov, personal interview, Svay Srisophon, Poipet, Banteay Meanchey, April 23, 2016.

¹² Yeshua Moser Paungsuwan, "One Million Kilometres for Peace" and Liz Bernstein, "Buddhism and Conflict Resolution Seminar for Cambodians", (Phnom Penh: Unpublished papers, 1992), pp. 2-3.

¹³ Ibid., pp. 261-262.

and happiness occur. When the society is walking for the development of stability, that society will become more compassionate.

The contributions of Ven. Maha Ghosananda in the way of peacebuilding and in the positive development of the Cambodian society. Eventually the Cambodian society's outlook was influenced by the understanding of peacebuilding and the development of a national identity after the Khmer Rouge era. Before and after the Khmer Rouge era, Buddhist monks had an important role to play in promoting peace and development in the Cambodian society. Ven. Maha Ghosananda was a Buddhist scholar who created peace and rebuilt Buddhism after it was decimated by a brutal civil war and later suffered national genocide. The most popular of Ven. Maha Ghosananda's activities were Dhammayietras, also called Engaged Buddhism, used to promote peace and reconciliation in the Cambodian society. The method used was based on non-violence, inspired by Mahatma Gandhi. This became his way to positively influence the Cambodian society. The contributions of Ven. Maha Ghosananda have greatly benefitted the people of Cambodia.

Today, Cambodian Buddhist Saṅgha has been providing the Buddha's Teachings which includes the Five Precepts, Eight Precept, Ten Precepts, general educations, etc. to devout/lay students as well as others. Besides the aforementioned aspects, one of the most important roles for the Buddhist monks is to educate moral values, such as truthfulness, forbearance, and filial piety to both the devotees and lay people. In addition, they help in distributing human resources and assist the Cambodian society by establishing schools, Buddhist Centers, Buddhist Organizations, and disseminate Dhammas. Furthermore, the monastic education has been provided in many tasks, such as training the monks to be teachers and guardians in the moral and social values to the society. Therefore, monastic

education is not just training Buddhist monks to perform life-cycle ceremonies, but also to fix exemplary standards for the education of young men and women of a Buddhist society. Monastic education is including the popular and traditional Buddhist education, such as preaching, Dhamma talks, Dhamma broadcasting through social media (Facebook, Radio, and TV).¹⁴

5. Conclusion

The contributions of Ven. Maha Ghosananda are very widespread for social well-being and its people. His contributions have taken a stronghold within the country and its people in order to achieve this. His teachings had a great effect on Cambodian society and promoted peace to the worldwide. In particular, he played a major role in various non-violent activities to promote peace and reconciliation among the Cambodian people, following the their civil strife, offering support to refugees and encouraging the rebuilding of the nation. His warm personality and great compassion have won him accolades as Gandhi of Cambodia. His contributions to social well-being were peace walk, Buddhist education, preaching Dhamma, Dhamma talks, activities of compassion, mental and physical health, and moral development. His contributions are a fruitful result for the social well-being in Cambodia, and for the worldwide. The contributions of Ven. Maha Ghosananda are strong influences to the development and social well-being in the modern Cambodian society.

¹⁴ Khy Sovanratana, *Contours of the Reconstruction of Buddhist Education in Cambodia after the fall of the Khmer Rouge*, Ph.D Thesis, (University of Delhi, India, 2016), pp. 1-2.

References

- Ghosananda, M. (1992). *Step by Step: Meditation on Wisdom and Compassion*, Mahoney J.S., Edmonds P. (eds), Berkeley: Parallax Press.
- Green, S. (1981). "Calm in Chaos: Monk Keeps His Peace Through Terrors of Cambodia", *The Burlington Free Press*, 1 October.
- Hallisey, C. & Hansen, A. (1999). "Narrative, Sub-Ethics, and the Moral Life", *The Journal of Religious Ethics*: 305-327.
- Harris, I. (2001). "Saṅgha Groupings in Cambodia", *Buddhist Studies Review*, UK Association for Buddhist Studies, 18 (I): 65–72.
- Howard, K. & Greene, P. D. et al, (2002). "Buddhism and the Musical Cultures of Asia: A Critical Literature Survey," in *The World of Music*, Vol. 44, No. 2, (Body and Ritual in Buddhist Musical Cultures), 135-175.
- Khemacaro, Y. H. (1998). "Steering the Middle Path: Buddhism, Non-Violence and Political Change in Cambodia", *Safeguarding Peace: Cambodia's Constitutional Challenge*, Special Issue, *Accord* 5: 73.
- King, S. (2005). *Being Benevolence: The Social Ethics of Engaged Buddhism*, Honolulu: University of Hawaii Press.
- Moser Paungsuwan, Y. (1992). "One Million Kilometres for Peace" and Liz Bernstein, "Buddhism and Conflict Resolution Seminar for Cambodians". Phnom Penh: Unpublished papers.
- Speech by Samdej Preah Maha Ghosananda on the occasion of "International Peace Day, and Cambodian Festival Pchum Ben", in the Dhammayietra Center for Peace and Non-violence, (1995).
- Sovanratana, K. (2016). *Contours of the Reconstruction of Buddhist Education in Cambodia after the fall of the Khmer Rouge*, Ph.D Thesis, University of Delhi, India.
- Thera, V. N. (trans.), (1971). *The Dhammapada Verse 1*.
- Queen, C. (2003). *Action Dharma: New Studies in Engaged Buddhism*, Damien Keown, Charles Prebish (eds.), London: Routledge.

คำแนะนำสำหรับผู้ประสงค์ส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารพระพุทธศาสนา เขตลุ่มแม่น้ำโขง

1. เป้าหมายและขอบเขต

วารสารพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง หรือ Buddhism in Mekong Region เป็นวารสารวิชาการเพื่อส่งเสริมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทปริทรรศน์ และบทความวิจารณ์หนังสือ ด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม

วารสารมีกำหนดตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน)

ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน)

ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม)

2. คำแนะนำ

1. ผลงานที่ส่งตีพิมพ์จะต้องไม่เคยเผยแพร่ในสิ่งตีพิมพ์อื่นใดมาก่อนและต้องไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น การละเมิดลิขสิทธิ์ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้ส่งบทความโดยตรง
2. ต้นฉบับที่ส่งตีพิมพ์ต้องเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษเท่านั้น
3. ต้นฉบับต้องผ่านการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิและได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ
4. ในกรณีที่บทความแปล ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยการขออนุญาตให้เป็นที่ไปตามหลักจริยธรรมสากล
5. ข้อความ เนื้อหา รูปภาพ และตาราง ที่ตีพิมพ์ในวารสาร เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความแต่เพียงผู้เดียว มิใช่ความคิดเห็นและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร กองจัดการ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
6. ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการพิจารณาบทความ

บทความจะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์จะต้องผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องโดยมีกระบวนการดังนี้

1. กองบรรณาธิการจะแจ้งรายละเอียดให้ผู้ส่งบทความทราบเมื่อกองบรรณาธิการได้รับบทความเรียบร้อยแล้วสมบูรณ์

2. กองบรรณาธิการจะตรวจสอบหัวข้อและเนื้อหาของบทความ ความเหมาะสม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร รวมถึงประโยชน์ทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ
3. กรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเห็นควรรับบทความไว้เพื่อตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งบทความเพื่อทำการกลั่นกรองต่อไปโดยจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาเกี่ยวข้องตรวจสอบคุณภาพของบทความ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาบทความแล้ว หากมีจุดที่ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะนำส่งบทความกลับไปให้ผู้เขียนแก้ไข และส่งกลับมาพิจารณาอีกครั้ง หากพิจารณาแล้วควรตีพิมพ์ในวารสาร กองบรรณาธิการจะออกหนังสือรับรองการพิมพ์ต่อไป

4. ข้อกำหนดของบทความต้นฉบับ

1. ใช้กระดาษขนาด A4 พิมพ์ห่างจากขอบกระดาษ 1 นิ้ว ทั้งสี่ด้าน พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขหน้าที่มุมบนขวา จำนวนหน้าของเนื้อหาบรรณานุกรมและรูปภาพไม่ต่ำกว่า 10 หน้า แต่ไม่ควรเกิน 15 หน้า

2. ข้อความในบทคัดย่อและบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้อักษร TH Sarabun PSK ระยะห่าง 1 บรรทัดตลอดบทความ ส่วนตัวเลขให้ใช้เลขอารบิก

3. ส่วนต้นของบทความ ประกอบด้วย 1) ชื่อเรื่องใช้ตัวเข้ม 2) ชื่อผู้เขียน 3) หน่วยงานที่สังกัด (ถ้ามี) และ e-mail address ใช้ตัวอักษรปกติ โดยระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้ที่ส่วนต้นของบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

4. ส่วนของบทคัดย่อให้ดำเนินการดังนี้

4.1 บทคัดย่อภาษาไทย ประกอบด้วยคำว่า "บทคัดย่อ" จัดชิดขอบซ้ายตัวหนา และเนื้อหาของบทคัดย่อความยาวไม่เกิน 250 คำ และคำสำคัญภาษาไทย 3-5 คำ

4.2 บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ประกอบด้วยคำว่า "Abstract" จัดชิดขอบซ้ายตัวหนา และเนื้อหาของบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ความยาวไม่เกิน 250 คำ และคำสำคัญภาษาอังกฤษ 3-5 คำ โดยบทคัดย่อภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกับบทคัดย่อภาษาไทย

5. ส่วนของเนื้อหา

5.1 สำหรับบทความวิจัย ประกอบด้วยหัวข้อหลักต่อไปนี้

1) บทนำ หรือ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
(Background and Significance of the Study)

2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objective)

3) กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

4) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)

ประกอบด้วย ประชากร ตัวอย่างหรือผู้เข้าร่วมวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการพัฒนาเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูลและระยะเวลาที่เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

5) ผลการวิจัย (Results)

6) อภิปราย (Discussion)

7) ข้อเสนอแนะ (Recommendation)

8) เอกสารอ้างอิง (References)

5.2 สำหรับบทความวิชาการ ประกอบด้วยหัวข้อหลักต่อไปนี้

1) บทนำ (Introduction)

2) เนื้อเรื่อง (Body) โดยอาจแบ่งเป็นประเด็นหรือหัวข้อย่อยตามความเหมาะสม

3) บทสรุป (Conclusion)

4) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgment) (ถ้ามี)

5) เอกสารอ้างอิง (References)

6. การอ้างอิงในเนื้อหาและรายการอ้างอิงทำยบทความเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด โดยใช้การอ้างอิงรูปแบบ APA (American Psychological Association)

7. กรณิตาราง กำหนดหมายเลขตารางและชื่อตารางไว้บนตารางชิดขอบซ้าย และให้มีเฉพาะเส้นแนวนอนเท่านั้น โดยความกว้างของตารางไม่เกิน 15 เซนติเมตร

8. กรณิภาพหรือแผนภาพ กำหนดหมายเลขและชื่อของภาพหรือแผนภาพไว้ใต้ภาพหรือแผนภาพ โดยความกว้างของภาพหรือ แผนภาพต้องไม่เกิน 15 เซนติเมตร และจัดภาพให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ

ชื่อเรื่องภาษาไทย

(TH Sarabun PSK 18 Point ตัวหนา)

ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ

(TH Sarabun 18 Point ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด ตัวหนา)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1¹, ชื่อผู้เขียนคนที่ 2², และชื่อผู้เขียนคนที่ 3³ (ภาษาไทย)

(TH Sarabun PSK 14 Point ตัวหนา)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1¹, ชื่อผู้เขียนคนที่ 2², และชื่อผู้เขียนคนที่ 3³ (ภาษาอังกฤษ)

(TH Sarabun PSK 14 Point ตัวหนา)

¹สังกัดหน่วยงาน (ภาษาไทย)

²สังกัดหน่วยงาน

³สังกัดหน่วยงาน

¹สังกัดหน่วยงาน (ภาษาอังกฤษ)

²สังกัดหน่วยงาน

³สังกัดหน่วยงาน

(TH Sarabun PSK 12 Point ตัวธรรมดา)

*Corresponding Author, Email.....(TH Sarabun PSK 12 Point ตัวธรรมดา)

บทคัดย่อ (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวหนาขีดซ้าย)

เนื้อหาบทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 250 คำ (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดา จัดกระจายขีดขอบซ้าย ขวา).....

คำสำคัญ : จำนวน 3-5 คำ (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดาขีดซ้าย เคาะระหว่างคำ 1 ช่องว่าง)

Abstract (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวหนาขีดซ้าย)

เนื้อหา (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดาจัดกระจายขีดขอบซ้าย ขวา).....

Keywords: จำนวน 3-5 คำ (TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดาขีดซ้าย เคาะระหว่างคำ 1 ช่องว่าง)

บทนำ

เนื้อหา

.....

.....

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.
- 2.
- 3.

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื้อหา

.....

.....

ผลการวิจัย

เนื้อหา

.....

อภิปรายผลการวิจัย

เนื้อหา

.....

ข้อเสนอแนะ

เนื้อหา

.....

(หัวข้อ TH Sarabun PSK 16 Point ตัวหนาขีดซ้าย)
(เนื้อหา TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดาตั้งค่าจัดกระจายขีดขอบซ้าย ขวา ย่อหน้า 1 ซม.
Tap 0.5)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- วรรณิ โสมปรยูร. (2539). การพัฒนาทักษะการเขียนระดับประถมศึกษา 2 ในเอกสารการสอนชุดวิชาการสอนกลุ่มทักษะภาษาไทย หน่วยที่ 9 หน้า 531-594. นนทบุรี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาษาอังกฤษ

- Chen and Grave. (1995). *Theory of Personallity*. (2nd en.) New York: John Willey & Son.
- Guthrie. (2007). Reading motivation and reading comprehension growth in the lateelementary years. *Contemporary Educational Psychology* 32: 282-313.

(หัวข้อ TH Sarabun PSK 16 Point ตัวหนาขีดซ้าย)
(เนื้อหา TH Sarabun PSK 16 Point ตัวธรรมดาขีดซ้าย)